

Självständigt arbete (15 hp)

Författare		Program/Kurs
Mj Pär Gerhardsson		HSU14-16/HSU 9
Handledare		Antal ord: 15656
Doc/övt Håkan Edström	Beteckning	Kurskod
Övt Jan Nilsson & Övt Anders Josefsson		2HU033
OPERATIONSDESIGN VID NATIONELLA OPERATIONER- LINJÄR KAUSALITET VID DYNAMISK KRIGFÖRING?		
<u>Sammanfattning:</u>		
<p>Operationsdesignen ska ge chefen och planeringslaget en helhetsbild av uppdragets problem och operationens väg fram till en acceptabel lösning. Operationsdesignen utgör det viktigaste underlaget för framtagande av handlingsalternativ och måste därför vara tydlig och enkel att förstå så att en gemensam bild finns hos chefen och planeringslaget.</p> <p>Operationsdesignens planeringselement bildar ett logiskt samband mellan uppdrag och målsättningar. Detta samband bygger på att ett avgörande förhållande bör uppnås innan operationen fortsätter mot nästa avgörande förhållande och så vidare. En grundförutsättning för detta logiska samband är att operationen äger initiativet och tiden, vilket innebär att vid planering av en operation inom ramen för nationellt försvar, där angriparen besitter dessa grundförutsättningar, faller logiken.</p> <p>Denna uppsats syftar till att undersöka användbarheten med operationsdesignen och de processer som leder fram till den vid planering av nationella operationer. Genom en analys av tre stycken planeringmetoder undersöks på vilka grunder operationsdesignen som verktyg står samt vilken typ av konflikt som dagens planeringsmetoder är inriktade mot. Resultatet visar att operationsdesignen inte kan tillämpas som planeringsmetoderna föreskriver vid reguljär krigföring i ett svenskt perspektiv.</p>		
<u>Nyckelord:</u> Operationsdesign, systematisk designteori, irreguljär krigföring, reguljär krigföring.		

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	4
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	5
1.3 AVGRÄNSNINGAR.....	6
1.3.1 Begrepps användning	7
1.4 TIDIGARE FORSKNING.....	8
2. METOD	9
2.1 UPPSATSENS METOD OCH DISPOSITION	9
2.2 FORSKNINGSDSIGN.....	11
2.3 MATERIAL.....	11
3. TEORI	13
3.1 TEORI OM OPERATIONSDESIGN	13
3.1.1 Systemtänkande	14
3.1.2 Designtänkande.....	14
3.1.3 Systematisk designteori	15
3.1.4 Sammanfattning.....	16
3.2 KONFLIKTERS KARAKTÄR	17
3.2.1 Irreguljär krigföring.....	18
3.2.2 Reguljär krigföring	21
3.2.3 Sammanfattning.....	23
3.3 ANALYSMODELL.....	24
3.4 OPERATIONALISERING.....	25
4. ANALYS AV PLANERINGSMETODERNAS ANKNYTNING TILL SYSTEMATISK DESIGNTEORI	26
4.1 KOMPLEXITET	26
4.1.1 Komplexitet enligt SPL	26
4.1.2 Komplexitet enligt COPD	28
4.1.3 Komplexitet enligt GOP	29
4.1.4 Sammanfattning.....	29
4.2 OTYDLIGA MÅL.....	30
4.2.1 Otydliga mål enligt SPL.....	30
4.2.2 Otydliga mål enligt COPD.....	31
4.2.3 Otydliga mål enligt GOP.....	32
4.2.4 Sammanfattning.....	33
4.3 INTRESSEKONFLIKT	33
4.3.1 Intressekonflikt enligt SPL.....	34
4.3.2 Intressekonflikt enligt COPD.....	35
4.3.3 Intressekonflikt enligt GOP	36
4.3.4 Sammanfattning.....	37
4.4 ANPASSNING.....	37
4.4.1 Anpassning enligt SPL	38
4.4.2 Anpassning enligt COPD	39
4.4.3 Anpassning enligt GOP	40
4.4.4 Sammanfattning.....	40
4.5 RESULTATJÄMFÖRELSE	41
4.6 SLUTSATSER	42
5. ANALYS AV KONFLIKTSTYPERNAS PÅVERKAN PÅ PLANERINGSMETODERNA	42
5.1 MOTSTÅNDAREN	43

5.1.1 Motståndaren enligt SPL.....	43
5.1.2 Motståndaren enligt COPD.....	43
5.1.3 Motståndaren enligt GOP.....	44
5.1.4 Sammanfattning.....	44
5.2 TYNGDPUNKT.....	45
5.2.1 Tyngdpunkt enligt SPL.....	45
5.2.2 Tyngdpunkt enligt COPD.....	45
5.2.3 Tyngdpunkt enligt GOP.....	46
5.2.4 Sammanfattning.....	46
5.3 VÅLDSANVÄNDNING.....	47
5.3.1 Våldsanvändning enligt SPL.....	47
5.3.2 Våldsanvändning enligt COPD.....	47
5.3.3 Våldsanvändning enligt GOP.....	48
5.3.4 Sammanfattning.....	49
5.4 RESULTATJÄMFÖRELSE.....	50
5.5 SLUTSATSER.....	50
6. SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE DISKUSSION.....	52
6.1 ÅTERKOPPLING TILL PROBLEMFÖRMULERINGEN.....	52
6.2 FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING.....	54
7. LITTERATUR- OCH REFERENSFÖRTECKNING.....	55

1. Inledning

Karl von Clausewitz skriver i *Om kriget om försvar med begränsade mål*.¹ Clausewitz menar att en försvarare alltid befinner sig i underläge och att målsättningen att vidmakthålla sin nuvarande position har små förutsättningar att lyckas. Eftersom angriparen väljer om, var och när ett angrepp ska sättas in måste försvaren sprida sina resurser och blir därmed styrkeunderlägsen och riskerar större förluster. Genom att angreppet leder till förlorat territorium och troligen också fler förluster går målsättningen att vidmakthålla inte att uppfylla. Det enda alternativet enligt Clausewitz är att avvakta och invänta stöd utifrån. Detta alternativ omöjliggör dock för försvararen att i förväg sätta upp realistiska målsättningar då angriparens intentioner troligen är okända och att det förväntade stödet dröjer. Därmed blir tidsvinsten den enda realistiska målsättningen för försvararen.²

1.1 Problemformulering

En planering inleds med att förstå det uppdrag som erhållits från högre nivå och att skapa en förståelse för den operationsmiljö planen ska omfatta. Denna inramning av problemet sammanfattas i en Operationsdesign, som syftar till att förstå ostrukturerade problem, att förutse förändringar i operationsmiljön, att se möjligheter i lösningar på problemet samt att hantera övergångar, till exempel skedesövergångar.³ Det innebär att operationsdesignen ska ge en förståelse och helhetsbild av problemet, den gällande oönskade situationen och förändringen mot det önskade slutläget. Operationsdesignen ska ge chefen det beslutsunderlag som behövs för att rätt handlingsalternativ ska väljas.

Planering av krig är en komplex verksamhet och planeringsmodellerna har genom åren utvecklats i takt med att konflikterna har ändrat karaktär. Den i dag gällande planeringsmodellen för NATO har sitt ursprung i amerikanska och allierade erfarenheter från krig sedan 2003. De inledande operationerna i Irak 2003, syftande till att slå de irakiska förbanden samt att ta viktiga städer och infrastruktur, var kända problem och väl inövade uppgifter för de amerikanska förbanden. Det var de efterföljande uppgifterna, att

¹ Clausewitz, Carl von. *Om Kriget*. Stockholm: Bonnier Fakta, 2006:625.

² Ibid:626.

³ Banach, Stefan et al. *Art of Design, v2*. School of advanced military studies, 2010:127. www.au.af.mil/au/awc/awcgate/sam/art_of_design_v2.pdf (Hämtad 151027).

etablera stabilitet och säkerhet i de erövrade provinserna, som skapade problem.⁴ De nya uppgifterna var okända och situationen en helt annan än tidigare. Förbandscheferna insåg att för att lösa de nya uppgifterna måste först det komplexa problemet förstås och därefter uppgiften ramas in i kontexten av operationsmiljön. Dessa erfarenheter växte genom bland annat operationerna i Afghanistan och den forskning som vidtog resulterade i en utvecklad operationsdesign, mer anpassad för den nya tidens komplexa operationer.

Även Sverige har följt med i denna utveckling av operationsdesign i planeringsmodeller. Behovet av interoperabilitet med NATO inom ramen för internationella operationer har medfört att den svenska planeringen i princip följer samma modell. Ett problem uppkommer vid planering av nationella uppgifter, vilket blir det omvända mot erfarenheterna i Irak 2003. Försvarsmakten använder en planeringsmodell som utgår från ett ostrukturerat problem mot en asymmetrisk motståndare, men där uppgifterna innebär att försvara Sverige mot en symmetrisk motståndare i en mellanstatlig konflikt.

Ger operationsdesignen den eftersökta förståelsen för problemet och helhetsbilden då verktyget används i mer traditionella sammanhang som nationellt försvar innebär? Om det inte går att utforma andra målsättningar vid defensiva uppgifter än att vinna tid, hur utformas då operationsdesignen där målsättningarna är en av de centrala byggstenarna?

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att analysera användbarheten med planeringsverktyget operationsdesign vid uppgifter inom ramen för nationellt försvar. Detta leder fram till uppsatsens frågeställning som lyder: Ger operationsdesignen den helhetsförståelse som eftersträvas vid nationell planering och om inte: varför?

En nedbrytning av uppsatsens frågeställning ger två stycken forskningsfrågor.

1. Vilken teoretisk anknytning går att utläsa i olika planeringsmetoder för utformning av operationsdesignen?
2. Hur kan skillnader i teoretisk anknytning förklaras av olika konfliktstyper?

⁴ Banach, 2010:130.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsas till att endast omfatta planering på operativ nivå även om operationsdesign även används som verktyg vid militärstrategisk planering. Problemet på den strategiska nivån kan mycket väl vara det samma, men konsekvenserna på taktisk nivå blir större om fel uppdrag ges till de taktiska cheferna grundade på felaktiga slutsatser i problemförståelsen på den operativa nivån.

Operationsdesignen är det verktyg som ska ge chefen och staben den helhetssyn på problemet och hur det kan lösas. Det är utifrån operationsdesignen de olika handlingsalternativen senare utarbetas och väljs för framtagande av plan för genomförandet. Om operationsdesignen inte är tillräckligt tydlig riskeras att fortsatt planering sker utifrån divergerande uppfattningar hos planeringslaget. Däremot är det svårt att genomföra en undersökning av enbart den grafiska bilden som är det centrala i operationsdesignen. Det är snarare designens bakomliggande processer, som leder fram till den, som behöver undersökas. Därför omfattas undersökningen av operationsdesignen som begrepp, det vill säga designen i sig samt de planeringssteg som avhandlar förståelse för uppdraget (steg 3a enligt COPD och SPL). Uppsatsen tar däremot inte upp chefens avsikt eller beslut i stort, som utgör den resterande delen för att operationsdesignen ska vara komplett.

Svensk försvarspanering på operativ nivå innebär defensiv inriktning i någon form. Även om operativ doktrin uttrycker högre ambitioner måste utgångspunkten tas att en angripare är styrkeöverlägsen.⁵ Ett angrepp av en överlägsen motståndare, som sker på plats och tid som angriparen bestämmer, omöjliggör offensiva operationer så länge motståndaren äger initiativet. Att det på taktisk nivå sker offensiva insatser är en naturlig del av defensiven och innebär inte per automatik att operationerna har ett offensivt syfte. Därför avgränsas undersökningen till att beskriva en nationell konflikts karaktär med utgångspunkten defensiv inriktning. Genom att jämföra operationsdesignens utformning vid defensiv inriktning ges en tydligare jämförelse mot de förutsättningar som fram till för ett par år sedan var de vanligaste: planering av allomfattande operationer i en internationell kontext mot en irreguljär motståndare. En tredje typ av konflikt som

⁵ Försvarsmakten. *Operativ doktrin*. Stockholm: Försvarsmakten, 2014:45.

skulle vara intressant att jämföra med är hybridkrigföring. Detta ger ytterligare en dimension på problemet. Av tids- och utrymmessjäl avgränsas denna konfliktstyp bort.

1.3.1 Begreppsanvändning

Operationsdesign: Operationsdesignen utgörs av den grafiska bild som beskriver sammanhanget mellan givna uppdrag och målsättningar samt däremellan liggande tyngdpunkt, avgörande förhållanden, effekter och operationslinjer. Enligt planeringsmetoderna hör även chefens avsikt eller beslut i stort till operationsdesignen och under utformningen av den grafiska bilden benämns den därför som operativt ramverk eller utkast till operationsdesign.⁶ Denna uppsats använder begreppet operationsdesign som den schematiska bild och de processer som leder fram till den.

Operativ planering: Med operativ planering avser denna uppsats planering på operativ nivå, det vill säga nivån mellan den taktiska och militärstrategiska.

Avgörande förhållanden och avgörande punkter: De delsteg som analyseras fram som nödvändiga för att leda mot målsättningarna används på olika sätt i de olika planeringsmetoderna. Enligt det tidigare synsättet utgjordes de avgörande punkterna av tydliga punkter, ofta kopplade till geografin, som utgjorde delmål på vägen mot målsättningarna.⁷ Det logiska sammanhanget mellan dessa avgörande punkter bildade operationslinjen mellan ett givet uppdrag och en målsättning.⁸ De avgörande punkterna var därför hårdare knutna till en specifik operationslinje. Enligt i dag gällande planeringsmetoder kan dessa avgörande förhållanden vara något annat än vad som kan kopplas till förband, tid eller terräng.⁹ Det är därför de benämns avgörande förhållanden och inte avgörande punkter. Det mer abstrakta synsättet på avgörande förhållanden gör också att den tydliga kopplingen till en operationslinje inte längre finns.

⁶ NATO. *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive (COPD) Interim v2.0*. Bryssel: NATO, 2013:4-52.

⁷ NATO. *Guidelines for Operational Planning (GOP). Final Revision 1*. Bryssel: NATO, 2005:3-10.

⁸ Ibid:3-11.

⁹ Försvarsmakten. *Handbok Svensk planerings- och ledningsmetod (SPL 3.0)*. Stockholm: Försvarsmakten, 2015:50.

1.4 Tidigare forskning

Forskningen kring operationsdesign och dess teoretiska koppling pågår främst i USA, men även i Israel och Australien.¹⁰ Forskningsområdena är med tanke på problemets art och unga ålder än så länge breda och omfattar dels utvecklingen inom systemteori och komplex systemteori. Forskning visar bland annat på problemet med att applicera systemteori på operationskonsten med argumentet att det inte går att utveckla en tillfredsställande teori för krig.¹¹ Debatten inom forskningsområdet sker vidare kring argumentet att krigets komplexitet och oförutsägbarhet omöjliggör kopplingen till systemteori och att systemteorins förespråkare ser kriget som ett förutsägbart maskineri.¹²

Annan forskning pekar på problem med konsekvenserna av operationsdesign och hur nerbrytningen av uppgifter inte tillmötesgår behovet av tydlighet. Med förklaring till uppdragstaktik har tendenserna funnits att operationsdesignens nerbrytning av effekter till insatser har ansetts tillräcklig och behovet av uppgifts- eller uppdragsformulering inte har ansetts nödvändig.¹³

Tillsammans med systemteorier är designteorier ett annat område med koppling till operationsdesign. Dessa två teoribildningar har kommit att benämnas systematisk designteori.¹⁴ Designteorierna kommer ursprungligen från civila områden som arkitektdesign, statsplanering, industridesign, modedesign och så vidare. De två teorierna har genom sin sammanslagning blivit det dominerande forskningsområdet då operationsdesignen syftar till att lösa komplexa problem och skapa en bild av hur problemlösningen kan se ut. En debatt som sker kring detta är att operationsdesignen har blivit så komplicerad att ingen utomstående förstår den. Konsekvensen blir att chefen vid en tidsbegränsad föredragning inte hinner förstå problemet och därmed inte får det beslutsunderlag som krävs.¹⁵

¹⁰ Ryan, Alex J. "Applications of Complex Systems to Operational Design" i *Proceedings of the Eighth International Conference on Complex Systems*, Quincy, MA, June, 2011:1255.

¹¹ Vohr, J. Alex. "Design in the context of operational art: Is it a systems theory-based approach?" i *Marine Corps Gazette* 94, 2010:40.

¹² Vego, Milan N. "Systems versus classical approach to WARFARE" i *Joint Force Quarterly: JFQ* 52, 2009: 47.

¹³ Vego, Milan N. "A case against SYSTEMIC OPERATIONAL DESIGN" i *Joint Force Quarterly: JFQ* 53, 2009: 73.

¹⁴ Ryan, Alex. "A Framework for Systemic Design" i *FORMakademisk* 7:4, 2014:1.

¹⁵ Zweibelson, Ben. "Seven design theory considerations: An approach to ill-structured problems" i *Military Review* 92:6, 2012:86.

Forskning om uppsatsens problem pågår även i Sverige. Den svenska planeringsmetoden antyder att det inte går att utforma operationsdesignen på samma sätt vid nationellt försvar som vid lågkonfliktsscenarioer.¹⁶ Vid Försvarshögskolan pågår forskning om hur en operationsdesign kan utformas för att möta kravet på anpassningsförmåga vid defensiv inriktning. Denna forskning tog från början sin utgångspunkt i historiska fallstudier, men då detta perspektiv fick ändras på grund av problem med att hitta källmaterial, söks nu andra vägar.¹⁷

2. Metod

Syftet med metodkapitlet är att beskriva hur undersökningen går till väga samt motivera vilken empiri som används för att ge svaret på uppsatsens frågeställning. Kapitlet inleds med att förklara vald metod samt en påföljande diskussion om metodens för- och nackdelar mot det problemområde som uppsatsen omfattar. Därefter förklaras hur undersökningen är uppbyggd och som mynnar ut i en forskningsdesign. Kapitlet avslutas med en beskrivning och diskussion av det material som utgör uppsatsens empiri. Den teoretiska modellens framtagande och material beskrivs i kapitel 3.

2.1 Uppsatsens metod och disposition

För att hitta vilken teoretisk anknytning olika planeringsmodeller har behöver dess texter analyseras utifrån ett kvalitativt perspektiv. Att det klart framgår vilken teori en planeringsmetod grundar sig på är inte självklart. Texterna bör därför analyseras med avseende på indikatorer som antyder en koppling till en viss teori. Detta förutsätter en teoretisk analysmodell och som redovisas i kapitel 3. Ett problem med den här typen av textanalys är att välja material som dels omfattar det som eftersöks, dels som avgränsar undersökningen och gör den genomförbar. Operationsdesign som fenomen har funnits lika länge som militär planering i sig: det har alltid handlat om att lösa ett problem och att beskriva hur den lösningen ser ut. Operationsdesign som metod är däremot förhållandevis ny. Därför ställs krav på att undersökningen omfattar planeringsmetoder som innehåller en beskrivning av operationsdesign och som dessutom förväntas ha påverkats av olika konfliktstyper. Då moderna konflikter sedan 2003 har inneburit i huvudsak

¹⁶ Försvarsmakten, 2015:56.

¹⁷ Intervju med Anders Josefsson 2015-11-16.

irreguljär krigföring är också litteraturen influerad av denna konfliktstyp. Tre stycken planeringsmetoder har därför valts ut och som uppfyller dessa krav. Planeringsmetoderna är Svensk Lednings- och planeringsmetod (SPL) 2015, Comprehensive Operations Planning Directive (COPD) 2013 och Guidelines for Operational Planning (GOP) 2005. Materialet beskrivs ytterligare nedan.

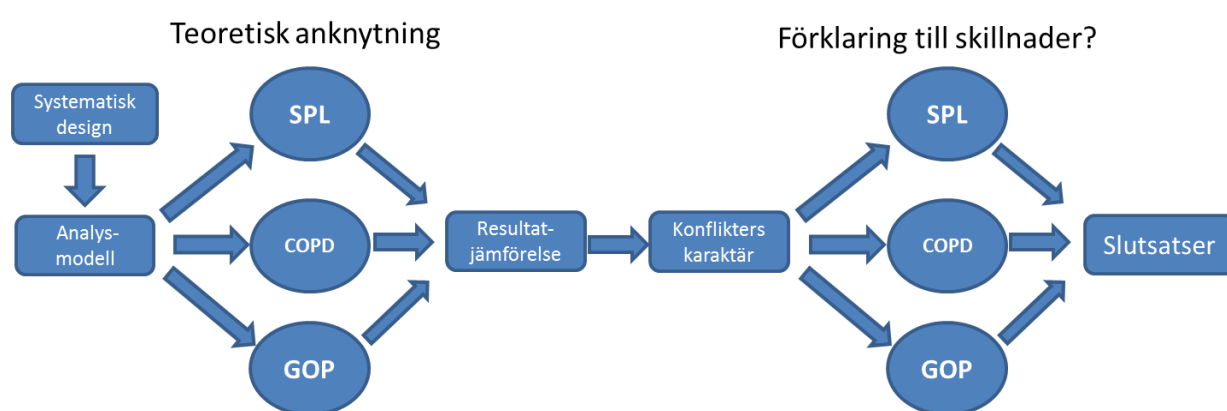
Med utgångspunkt i de, enligt den teoretiska modellen som beskrivs i kapitel 3, beskrivna faktorerna analyseras planeringsmetodernas textinnehåll för att hitta indikatorer som ger svaret på metodernas teoretiska anknytning. Detta sker genom att undersöka de delar i planeringsmetoderna som beskriver hur det givna uppdraget analyseras och förstås. Dessa delar innehåller olika analyser som ger förståelse för konflikts problem och operationsmiljö. Detta steg i planeringen avslutas med en sammanfattning i form av utkast till en operationsdesign. Genom att studera inte bara hur själva operationsdesignen utformas utan även de bakomliggande analyserna ges en tydligare bild av vilken teori som ligger bakom och besvarar den första forskningsfrågan.

Resultatet av den första textanalysen sammanställs därefter för att påvisa likheter och skillnader mellan planeringsmetoderna i teoriansknytning. För att förklara dessa likheter och skillnader utförs en andra textanalys. Denna analys sker utifrån andra faktorer än teoretiska. En förklaringskraft kan ligga i vilken konfliktstyp som påverkat planeringsmodellernas utformning och innehåll. Därmed kan likheter och skillnader i teoriansknytningen förklaras av om planeringsmetoderna är anpassade för den samtida rådande dominansen av irreguljära konflikter eller om de visar en ambition av att hantera alla typer av konflikter, även reguljära. Genom denna textanalys besvaras den andra forskningsfrågan.

Genom att dra slutsatser av de två textanalyserna och diskutera resultatet av dem, ges svar på om operationsdesignen i de olika planeringsmetoderna är anpassad enbart för dagens dominerande konfliktstyper eller om framförallt den svenska metoden även går att användas vid planering av det nationella försvaret.

2.2 Forskningsdesign

Uppsatsens problemformulering bryts ner i en huvudfråga och två forskningsfrågor. Den första frågan besvaras i textanalysen av empirin. Till stöd för analysen utformas ett analysverktyg för att identifiera i vilken grad den teoretiska modellen stämmer överens med metodbeskrivningen. För att belysa om det föreligger någon skillnad i synsättet på operationsdesign enligt planeringsmetoderna jämförs resultaten mellan varandra och besvarar den andra forskningsfrågan. Resultatet av jämförelsen diskuteras och slutsatser dras, vilket besvarar uppsatsens frågeställning.

Figur 1: Forskningsdesign

2.3 Material

Empirin utgörs av tre stycken planeringsmetoder för operativ planering. Dessa är Svensk planerings- och ledningsmetod (SPL) 3.0, NATO:s Comprehensive Operations Planning Directive (COPD) V.2.0 samt NATO:s Guidelines for Operational Planning (GOP) final revision 1. Den svenska planeringsmetoden är den som från och med 2015 ska vara gällande som metod vid all operativ och strategisk planering, oberoende av vilken typ av operation som ska utföras.¹⁸ Den ska kunna användas vid alla typer av konflikter och inbegriper därför även nationell planering, vilket är uppsatsens syfte att undersöka. Innan SPL antogs som planeringsmetod i Sverige var COPD den gällande metoden även här. COPD är NATO:s gemensamma planeringsmetod för allomfattande insatser globalt för att, som dess förord beskriver, förbereda för- och genomföra komplexa och flerdi-

¹⁸ Försvarsmakten, 2015:3.

mensionella operationer.¹⁹ Genom att analysera COPD kan dess resultat jämföras med SPL och se i vilken omfattning den svenska planeringsmetoden har utvecklats mot det nationella försvaret, det vill säga vilken konfliktstyp som är dimensionerande för utvecklingen av planeringsinstruktioner.

Både SPL och COPD är framtagna i kontexten av internationell krishantering. SPL bygger på COPD som metod och är i dess utformning lika. För att ge en kontrast till de båda metoderna kan GOP ge en annan bild av operationsdesignens utformning. GOP var den NATO-gemensamma planeringsmetoden i efterdyningarna av det kalla kriget.²⁰ Även GOP är framtagen för en annan typ av konflikter än det klassiska, mellanstatliga scenariot som var gällande under det kalla kriget, men skyddet och säkerheten av alliansens medlemmar till följd av internationella kriser var framtonande i dess beskrivning. Detta ger ytterligare en dimension i jämförandet. Även GOP använde operationsdesign som ett verktyg för att beskriva vägen från problem till lösning, men i en annan tid, vilket kan ge ett annat resultat i förhållande till konfliktstyper. Nackdelen med att använda GOP som empiriskt material är att den inte bygger på samma teoretiska grund som COPD. Då utvecklingen av systematisk designteori fortfarande pågår går det inte att garantera att samma typ av faktorer går att spåra i GOP som i COPD och SPL. Däremot tar GOP utgångspunkt i samma typ av komplexa problem som de båda andra metoderna och är influerad av systemteorin.²¹

Det finns fler planeringsmetoder att jämföra med. Den empiri som valts för denna uppsats har NATO som gemensam nämnare. Den svenska planeringsmetoden är anpassad mot NATO:s genom att ha COPD som förebild. Därmed finns en koppling mellan alla tre planeringsmetoder, vilket gör att likheter och skillnader i jämförelsen inte beror på till exempel kulturella skillnader. Det hade varit intressant att jämföra med en äldre, svensk planeringsmetod. Detta hade gett ett perspektiv på hur det svenska synsättet har förändrats i strävan efter interoperabilitet med NATO. Problemet med att välja till exempel bedömandemetoden enligt det gamla arméreglementet är dels att den inte innehöll någon operationsdesign i den bemärkelse som används i denna uppsats, dels att det var ett taktiskt bedömande.

¹⁹ NATO, 2013:1-3.

²⁰ NATO, 2005:1-1.

²¹ Ibid.

3. Teori

Teorikapitlet syftar till att utarbeta två analysmodeller för att kunna jämföra olika planeringsmodellens teoretiska utgångspunkt vid utformning av operationsdesignen. Kapitlet ska således skapa det teoretiska underlaget mot vilket empirin prövas för att besvara uppsatsens två forskningsfrågor. Inledningsvis förklaras uppsatsens teori. Den teoretiska beskrivningen ger en analysmodell, som används i uppsatsens första analys och som utgör grunden för att besvara den första forskningsfrågan. Därefter förklaras karaktärstiken hos irreguljär och reguljär krigföring. Detta ger uppsatsens andra analysmodell mot vilket resultatet av den första undersökningen prövas och utgör därmed underlag för att besvara den andra forskningsfrågan. Kapitlet avslutas med en beskrivning av teoriernas operationalisering för att göra underökningen mätbar.

3.1 Teori om operationsdesign

Två olika teorier har gemensamt byggt upp utformningen av operationsdesignen som den ser ut idag. Den första är systemteori, utvecklad i komplex systemteori. Komplex systemteori ger en bild av inte bara inblandade parter utan även de interaktioner som sker mellan parterna.²² Komplex systemteori utgör därför grunden för inte bara motståndaranalysen utan för att förstå hela operationsmiljön. Den andra bakomliggande teorin är designteori. Designteorin har som beskrivits tidigare sitt ursprung i till exempel arkitektdesign, modedesign och industridesign. De två teorierna har gemensamt utformat den så kallade systematiska designteorin (Systemic design theory).²³

Forskning om systematisk designteori pågår ännu och få tryckta böcker finns att tillgå annat än den litteratur som ligger som grund för teorin i sig, systemteori och designteori. Därför består huvuddelen av den teoretiska litteraturen av publicerade artiklar författade av forskare inom området. En av dessa är Alex J Ryan, som tillsammans med andra forskare inom området har bildat ett nätverk av system- och designforskare för att vidare utveckla teorin inom ett bredare område.²⁴ Ryan har genom sin verksamhet vid Booz Allen, Hamilton specialiserat sig på forskningen inom den militära användbarheten av systematisk design.

²² Ryan, 2014:1.

²³ Ibid.

²⁴ Systemic Design Research Network. <http://systemic-design.net/sdrn/> (Hämtad 2016-01-07).

Forskning om den praktiska användbarheten av operationsdesignen som ett systematiskt designverktyg är också pågående där både forskare och militärer som använt designen vid genomförda insatser i närtid. Libanonkriget 2006 är frekvent återkommande och används i debatten som ett exempel på där operationsdesignen har haft för stort genomslag i praktiska genomförandet av de israeliska operationerna. Artiklar inom debattområdet har använts i denna uppsats främst för att påvisa uppsatsens problemformulering.

3.1.1 Systemtänkande

En gemensam definition av systemtänkande är svår att konstruera. Systemteorier anses ha sitt ursprung i 1940- och 50-talets rymdforskning.²⁵ Denna forskning inspirerade till forskning inom andra områden såsom systemanalys, systemdynamik, kritiskt systemtänkande och komplexa system. Ryan definierar systemtänkande som "ett sätt att betrakta, modellera och intervensera världen som om den består av öppna, meningsfulla, komplexa helheter".²⁶

Centralt i systemtänkande är det inbördes beroendet mellan komponenterna i ett system, ett beroende som är mottagligt för påverkan. Denna känslighet för påverkan gör det komplexa nätverket "levande" och självorganiserande. Genom att vara känsligt för feedback och därmed självlärande kan nya relationer uppträda inom systemet och det blir föränderligt.²⁷

3.1.2 Designtänkande

Att designa en operation är inget nytt i sig. Militära befälhavares adelsmärken har alltid varit förmågan till effektivt lärande, anpassning och problemlösning.²⁸ Utmaningen ligger i den kollektiva förmågan eftersom moderna konflikter på grund av dess komplexitet inte kan hanteras av en enskild befälhavare utan stöd från sin stab.

²⁵ Ryan, 2014:1.

²⁶ Ibid:2.

²⁷ Stoehrel, Veronica. "Komplexitetsteorins betydelse för vår uppfattning av verkligheten" i *Res Cogitans* 7:1, 2010:232.

²⁸ De Czege, Huba Wass. "Systemic Operational Design: Learning and adapting in complex missions" i *Military Review* 89:1, 2009:2.

Det moderna synsättet på design har sitt ursprung i 1960-talets skapande av "Design Research Society" i London.²⁹ Denna rörelse introducerade design i termer av metodologi och metoder samtidigt som forskningsområdet inriktades mer mot designprocessen som sådan, designtänkande. Problemet som har uppstått med designteori är att användningsområdet är så brett att forskningen har utvecklats i många olika riktningar och är, liksom systemteori, svår att överblicka och ensa till en generell teori och ett gemensamt designspråk.

Ryan definierar designtänkande som ett normativt, användarcentrerat, iterativt närmande till förnyelse, som sträcker sig bortom formgivandet av symboler, saker och samspel.³⁰ Ett nyckelord inom designtänkande är avsiktlig och skiftar fokus från produkten till förändringsprocessen genom att ta utgångspunkt i det eller dem som kommer att påverkas mest av designen.

Ett viktigt syfte med design är att utveckla en mer allomfattande bild av situationen. Ju mer allsidig, relevant och tillförlitlig en situation kan beskrivas desto bättre blir resultatet i form av problemförståelse och utformning av relevanta målsättningar.³¹ Design ger också möjlighet till att fokusera på vilken information som behövs för att kunna anpassa operationen i rätt riktning och säkerställa att "göra rätt saker", inte bara "göra saker rätt".

3.1.3 Systematisk designteori

Sedan 2005 pågår studier i bland annat USA för att återinföra begrepp som kritiskt tänkande, kreativitet och anpassningsförmåga i ett kollektivt och organisatoriskt ramverk, till exempel inom en militär stab.³² Ett land som ligger i framkant på utvecklingen är Australien, som i sin senaste doktrin infört begreppet "Adaptive campaigning" som centralt i sitt sätt att se på operationers genomförande. Idén bygger på John Boyds OODA-loop och innebär att sträva efter en snabbare inlärnings- och anpassningscykel än sina motståndare.³³

²⁹ Ryan, 2014:2.

³⁰ Ibid:3.

³¹ De Czege, 2009:5.

³² Ibid:3.

³³ Ibid.

När systemteori och designteori kombineras skapas en syntes, som ger (planerings)gruppen möjlighet att utmana gränsdragningar, skapa gemensamma ramverk, visualisera alternativ till rådande paradigmer och inrikta aktioner för att förbättra röriga situationer.³⁴ Systematisk design är avsedd för unika situationer som karaktäriseras av komplexitet, intressekonflikt och otydliga mål.³⁵

Då problem blir komplexa och problem inte förstås lika lätt, kan inte design i termer av detta, hållas isär från själva planeringsprocessen. De måste hänga ihop i ett logiskt sammanhang. I annat fall omöjliggörs förmågan till anpassning av planen efterhand som bättre kunskap erhålls om problemet.³⁶ Tidigare konflikter, såsom ett eventuellt sovjetiskt angrepp i Västeuropa eller invasionen av Kuwait 1991 ställde inte dessa krav då problemet var enkelt och över tiden det samma. Dagen asymmetriska konflikter ställer krav på att efterhand som problemet förstås bättre, också förbättra lösningen på problemet. Det är i detta sammanhang som systematiskt systemtänkande kommer till sin rätta.³⁷

3.1.4 Sammanfattning

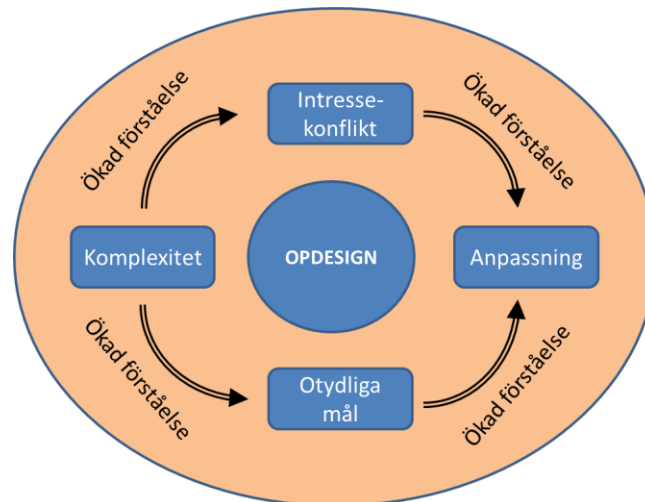
Ur den systematiska designteorin kan faktorerna Intressekonflikt, Komplexitet, Otydliga mål och Anpassning utläsas. Med ökad förståelse för komplexiteten i problemet ges ökad förståelse för intressekonflikten mellan det oönskade och önskade. Det otydliga målet blir genom den ökade förståelsen samtidigt tydligare, vilket gör att lösningen på problemet synliggörs. Detta ställer krav på att designen kan anpassas och inte är låst genom de insatser som genomförs. En teoretisk modell visar hur faktorerna hänger samman:

³⁴ Ryan, 2014:3.

³⁵ Ibid:4.

³⁶ De Czege, 2009:6.

³⁷ Ibid.

Figur 2: Teoretisk modell.

3.2 Konflikters karaktär

Litteraturen om reguljär och irreguljär krigföring är omfattande och följer av naturliga skäl trenderna inom moderna konflikter. Då dagens kriser sällan handlar om mellanstatliga krig är därför material om irreguljär krigföring ur ett närtidsperspektiv inte svårt att hitta, men då irreguljär krigföring omfattas av många olika typer av konflikter kan den vara svårt att sortera ur. Denna uppsats söker efter vad som generellt karakteriserar de olika konfliktstyperna, vilket ur ett källkritiskt perspektiv därför gör materialvalet svårt. Att beskriva reguljär krigföring sker enklast utifrån de erkända militärteoretikerna, men är generellt betydligt äldre än de källor som beskriver den irreguljära krigföringen. Det finns även kända militärteoretiska verk om irreguljär krigföring, men då dessa främst inriktar sig mot det klassiska gerillakriget ges inte en rättvis bild av hur dagens irreguljära konflikter ser ut.

Som utgångspunkt i beskrivningen har därför den svenska militärstrategiska doktrinen valts. Även om den inte kan anses som helt vetenskaplig ger den en beskrivning av konfliktstyperna ur ett svenskt perspektiv, vilket är uppsatsens syfte och problemområde. De olika konflikternas beskrivning kompletteras av annat material för att göra den heltäckande ur ett vetenskapligt perspektiv.

Konflikter grundar sig sällan på en orsak utan består av ett flertal sammanflätade grogrunder.³⁸ Ofta krävs en kombination av politiska, ekonomiska och sociala faktorer för att en konflikt ska uppstå. Därtill krävs olika typer av aktivt agerande, till exempel ett eller flera beslut eller en rad händelser, som får konflikten att initieras. Konflikter drivs ofta av strävan efter makt och inflytande, både mellan och inom stater. Kontroll över naturtillgångar och social orättvisa är andra exempel på underliggande orsaker.³⁹

De komplexa orsakerna till krig och konflikter medför ett behov av att kunna klassificera en konflikt för att bättre förstå dess orsaker och för att kunna möta den med rätt medel. Militärstrategisk doktrin beskriver ett tvådimensionellt konfliktspektrum där konflikter karaktäriseras utifrån dess statliga inblandning och intensitet.⁴⁰ De fyra fält som spektretmet bildar utgör de fyra särdrag som kan beskriva ett krig eller en konflikt. De två särdragen som befinner sig längst ut på den högintensiva skalan är reguljärt krig med hög statlig inblandning (mellanstatlig) och irreguljärt krig med låg statlig inblandning (inomstatlig). Däremellan finns ett tredje, svårdefinierat krig, som benämns hybridkrig. I denna uppsats väljs det svenska förhållningssättet att karaktärisera krigföring då det är planering under svenska förhållanden som undersöks. För att göra analysen tydlig och särskiljbar görs den mot de två ytterligheterna i högintensiva konflikter, reguljär krigföring och irreguljär krigföring.

3.2.1 Irreguljär krigföring

Irreguljär krigföring kan definieras som allt annat inom krig, som har med den traditionella, mellanstatliga krigföringen att göra.⁴¹ Det inbegriper konfliktstyper som uppror, revolution, utländskt stöd till internt försvar, fredsbevarande och fredsskapande, terrorism och gerillakrig. Att beskriva den irreguljära konfliktens karaktär är därför svårt eftersom det beror på vilken typ av konflikt det är.

Militärstrategisk doktrin definierar irreguljär krigföring som ett krig mellan en eller flera stater och ickestatliga aktörer. Irreguljära krig kan också ske mellan enbart icke-

³⁸ Försvarsmakten. *Militärstrategisk doktrin med doktrinära grunder (MSD 12)*. Stockholm: Försvarsmakten 2011:17.

³⁹ Ibid:18.

⁴⁰ Ibid:38.

⁴¹ De Czege, Huba Wass. "Traditional and irregular war" i *Army* 56:3, 2009:13.

statliga aktörer där makt och inflytande över befolkningen är en tydlig drivkraft.⁴² Ett tydligt karaktärsdrag av irreguljära krig är indirekta och asymmetriska angrepp, som undviker direkt konfrontation med motståndarens militära styrkor. Spännvidden är dock stor och kriget kan omfattas av allt från subversion till öppen krigföring med organiserade förband. Däremellan ryms krigföringstyper såsom gerillakrig, terroristangrepp, sjöröveri och gisslandstagande.

Det irreguljära kriget söker inte det avgörande slaget för ett snabbt avgörande. Snarare söks ett utdraget krig där strider kan uppstå var som helst och när som helst.⁴³ Det finns inget avgränsat område som kan kallas krigs- eller stridsområde utan striderna förs enligt partisanmodellen och är influerade av Maos "defensiva strategi".

Ett annat tydligt karaktärsdrag vid irreguljär krigföring är att civilbefolkningen inkluderas i stor utsträckning. Våldtåker och plundring används ofta som ett medel för att sätta skräck i befolkningen och därigenom påverka utgången av en konflikt.⁴⁴ Även om civilbefolkningen alltid har varit lidande i krig har det reguljära kriget en indirekt förklaring där det historiskt alltid inneburit ett lidande för lokalbefolkningen där en armé slagit vinterläger.⁴⁵ Då en inomstatlig konflikt ofta har sin orsak i landets sociala förhållande utgör civilbefolkningens vilja eller påtvingade stöd till ena eller andra parten en stor del i framgången. Detta gör att det heller inte finns någon urskiljbar skillnad mellan kombattanter och icke-kombattanter i det irreguljära kriget då motståndaren ofta till och med gömmer sig bland civilbefolkningen för att undkomma den direkta konfrontationen.

Asymmetri kopplas ofta ihop med irreguljär krigföring och innebär en stor obalans mellan konfliktens inblandade parter.⁴⁶ Asymmetrin uppstår i förhållandet mellan parternas numerär eller teknologiska utveckling. Obalansen kan även ha andra grunder, till exempel moraliska eller legitima. Dessa typer av obalans kan till skillnad från numerär och teknologisk vara svåra att bedöma i förväg. Resultatet av asymmetri visar sig i sättet som konflikten utspelar sig på. Den resurssvaga parten tar till okonventionella medel

⁴² Försvarsmakten, 2011:27.

⁴³ Münkler, Herfried. *De nya krigen*. Hamburg: Rowohlt Verlag GmbH 2002:25.

⁴⁴ Duyvesteyn, Isabelle (2003). "The Concept of Conventional War and Armed Conflict in Collapsed States" i Ångström, Jan och Duyvesteyn, Isabelle (red.). *The Nature of Modern War: Clausewitz and his Critics Revisited*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2003:55.

⁴⁵ Münkler, 2002:60.

⁴⁶ Försvarsmakten, 2011:30.

som hemmagjorda bomber och gerillataktik eller propaganda. Den moraliska asymmetrin kan ta uttryck i brott mot folkrätten eller att en av parterna agerar med moraliskt stöd från den inhemska ledningen.⁴⁷ Detta gör att asymmetrin är ett av de tydligaste karaktärsdragen för irreguljär krigföring. Oavsett om konflikten är inomstatlig eller om utomstående allianser utgör motståndet är skillnaden stor i resurser.⁴⁸ Den starka sidan har därmed initiativet och kan planera sina operationer och ändå säkerställa sitt eget skydd. De som är satta att lösa dessa konflikter, oavsett om de är legitimt utsedda för det eller har egenintressen i lösandet, är ofta västländer i allianser med stora resurser till sitt förfogande. Genom detta skapas asymmetrin där stora reguljära förband sätts att lösa en konflikt mot en motståndare de inte vet vem det är eller varför konflikten har uppstått. För att kunna lära sig att förstå problemet och för att kunna utföra operationerna utan förluster är behovet stort av en systematisk planering där alla problem steg för steg blir lösta och konflikten till slut upphör.

Förmågan till samordning av militära operationer med andra typer av insatser är också framträdande vid reguljär krigföring. Ofta utgör den militära operationen endast en mindre del av den allomfattande insatsen, vilket ställer krav på förmågan att balansera de militära insatserna med till exempel humanitärt stöd, diplomatiska, ekonomiska och sociala insatser.⁴⁹ Detta gör att den allomfattande insatsen kan ta mycket lång tid att genomföra och innebär att traditionella militära principer som högt tempo och initiativ får en helt annan innebörd.⁵⁰

Sammantaget visar irreguljär krigföring en bild av oklara orsaker och drivkrafter, som kan vara svåra att tyda för utomstående. Då det ofta rör sig om flera inblandade parter utan statligt stöd bildar dessa mindre och oorganiserade samlingar av likatänkande individer, som med små resurser söker en förändring till sin egen fördel. De olika parterna har ofta direkta eller indirekta kopplingar till varandra, vilket gör det svårt att förhålla sig till en motståndare. Detta gör att det är denna typ av konflikter som i forskning och doktriner skapar komplexitet och svårigheter att förstå problemet. Genom att motståndaren normalt inte uppträder i militära förband är denne svår att identifiera. Assymme-

⁴⁷ Försvarsmakten, 2011:31.

⁴⁸ Jordan David et al. *Understanding modern warfare*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008: 232.

⁴⁹ Försvarsmakten, 2011:132.

⁵⁰ Ibid:133.

trin bidrar till denna svårighet då den svagare ofta gömmer sig bland civilbefolkningen. Detta påverkar i sin tur hur vi ska se på motståndarens tyngdpunkt, eller drivkrafter och är kopplade till det komplexa förhållandet som råder. Militära operationer för att oskadliggöra denna motståndare innebär därför återhållsamhet för att inte orsaka onödiga skador på civilbefolkning och den miljö som operationen ofta syftar till att skydda eller återuppbygga. Därtill bör kopplas den ovillighet att riskera onödiga egna förluster då dessa påverkar den egna opinionen för operationens genomförande. Militärstrategisk doktrin uttrycker det som den irreguljära krigföringens principer, vilka är legitimitet, återhållsamhet, opartiskhet, transparens och trovärdighet.⁵¹

3.2.2 Reguljär krigföring

Reguljär krigföring är ett annat begrepp på det som också benämns konventionell krigföring eller traditionell krigföring.⁵² Reguljära krig sker främst mellan stater med statskontrollerade, organiserade krigsmakter och syftar vanligen till förstörandet av motståndarens militära förmågor.⁵³ Tyngdpunkten i reguljär krigföring är rent operativ och utgörs av ett tydligt fokus att inrikta de militära krafterna mot. Det reguljära kriget är en förlängning av politiken där kopplingen till Clausewitz tankar om treenigheten är tydlig.⁵⁴

Utvecklingen av krigskonsten efter andra världskriget präglades starkt av dåtidens massarméer och innovativa vapen. Det kalla kriget utkämpades mellan Sovjetunionen och NATO och det tänkta slagfältet var Europa.⁵⁵ Det tänkta storkriget präglades av högt tempo och kombinerade vapensystem. Militärens roll var ända fram till början av 1990-talet att organiseras för att med största möjliga våld påverka en klart definierad motståndare.⁵⁶

Traditionellt sett är det reguljära kriget avgränsat i tid. Med undantag av första och andra världskriget startade ett krig med en krigsförklaring mellan de inblandade sta-

⁵¹ Försvarsmakten, 2011:62.

⁵² Ibid:27.

⁵³ Duyvesteyn, 2003:53.

⁵⁴ Försvarsmakten, 2011:26.

⁵⁵ Smith, M.L.R. (2003). "War and Only War: Analyzing the False Categories of Low Intensity Conflict" i Ångström, Jan och Duyvesteyn, Isabelle (red.). *The Nature of Modern War: Clausewitz and his Critics Revisited*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2003:35.

⁵⁶ House Jonathan, M. *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century*. Lawrence, Kansas: University Press, 2001:279.

terna och slutade med ett fredsavtal. Däremellan sker strid mellan soldater och som efter vissa förutbestämda regler och konventioner.⁵⁷ Reguljär krigföring karaktäriseras därför av två eller flera reguljära styrkors operationer mot motståndarens militära förband. Till skillnad från irreguljär krigföring är det militära maktmedlet huvudverkansmedlet och övriga funktioner i samhället ska inriktas mot att stödja de militära operationerna.⁵⁸ En annan skillnad från den irreguljära krigföringen är strävan efter civilbefolkningens direkta avskildhet från konflikten.⁵⁹ Historien visar dock att civilbefolkningen drabbas hårt även vid reguljär krigföring. Även om den inte används för direkt påverkan har den ofta blivit ett indirekt medel för konflikten lösande. Bombningarna av de större städerna under andra världskriget är ett bevis för detta.

Reguljär krigföring förknippas med manöverkrigföring. Att genom systemchock få motståndarens vilja till fortsatt kamp bruten och därmed uppnå den militära segern.⁶⁰ Manöverkrigföringen utvecklades som koncept i samband med det amerikanska införandet av doktrinen *Air Land Battle* från 1982.⁶¹ Doktrinen byggde på Europas försvar mot en sovjetisk invasion och medförde införandet av den operativa ledningsnivån för att kunna samordna främst luft- och markstridskrafter mot de sovjetiska echelongerna. I övrigt innebar doktrinen ett linjärt försvar utan egentligt operativt djup och det var först med den fortsatta konceptutvecklingen och Irakkriget 2003 som manövertänkandet var fullt utvecklat i den amerikanska doktrinen. Därmed kan manöverkrigföringen sägas representera karaktären av det moderna, reguljära kriget. De utmärkande dragen för manöverkrigföring är bland annat: nyttjande av indirekt metod, eld och rörelse där även rörelsen är att betrakta som ett vapen, strävan efter gemensamma operationer, effekt-tänkande, djupoperationer för att defragmentera stridsfältet, samordnad målbekämpning över hela operationsdjupet, uppdragstaktik, kombinerade vapen, riskbenägenhet för att snabbt nå strategiska, militärstrategiska och operativa mål samt högt tempo i kombination med vilseledning och överraskning.⁶² Det reguljära kriget karaktäriseras därför av högt tempo och strävan efter snabba operativa avgöranden. Krigföringsprinci-

⁵⁷ Münkler, 2002:25.

⁵⁸ Försvarsmakten, 2011:147.

⁵⁹ Duyvesteyn, 2003:55.

⁶⁰ Försvarsmakten, 2011:127.

⁶¹ Baudin, Arne. Cedergren, Anders. Pappila, Ove. Ulfving, Lars. *Krigets traditioner*. Stockholm: Försvarshögskolan 2011:39.

⁶² Ibid:44.

per som framför allt är kopplade till reguljär krigföring är kraftsamling, överraskning, handlingsfrihet, initiativ och enkelhet.⁶³

I ett svenskt perspektiv av reguljär krigföring är det defensiva, nationella försvaret det som styr vår utveckling och förmåga. Även om våra doktriner framhäver offensiven som det främsta medlet för framgång kommer ett angrepp mot Sverige innebära ett numerärt övertag för angriparen.⁶⁴ Detta innebär att initiativet kommer att ägas av angriparen och de svenska operationerna tvingas inriktas mot skydd av de egna kritiska sårbarheterna.

Sammantaget visar det reguljära kriget på en traditionell konfrontation mellan de egna militära styrkorna och motståndarens. Motståndaren är därför enkel att identifiera och är inte sammankopplad med det enligt irreguljär krigföring komplexa problemet. Tyngdpunkten hos motståndaren utgörs av någon av dess militära förmågor och är därmed oftast något fysiskt som går att angripa med militära medel. Manöverkrigföringens principer skapar en bild av något annat än de återhållsamma försiktighetsprinciperna som beskrivs i den irreguljära krigföringen. Här framträder i stället det snabba avgörandet genom kombinerade vapen och operationer över hela ytan och på djupet av motståndaren och syftar till att slå dennes förmåga och vilja till fortsatt kamp.

3.2.3 Sammanfattning

Irreguljär krigföring har sitt ursprung i den traditionella krigföringen, men har fått anpassats efter de komplexa förhållanden som asymmetriska och inomstatliga konflikter utgör. Omvärldens opinion och stödet från den inhemska befolkningen har påverkat karaktärsdragen av en irreguljär konflikt. De militära operationerna utgör endast en liten del av den totala problemlösningen. Detta har lett fram till rådande principer för den irreguljära konfliktens lösande, som är: legitimitet, återhållsamhet, opartiskhet, transparens och trovärdighet.

Den reguljära konflikten karaktäriseras av, för militären mer bekanta, värdeord som manöverkrigföring med snabba händelseförlopp, indirekt metod och systemchock som vägen till militär seger. De militära operationerna är det som avgör utgången, även om

⁶³ Försvarsmakten, 2011:62.

⁶⁴ Ibid:147.

andra medel verkar vid samtidigt. Ur ett svenskt perspektiv innebär det underlägsenhet i numerär styrka, avsaknad av operativt initiativ och att angriparen bestämmer var och när operationer ska utföras. Principerna för reguljär krigföring är kraftsamling, överraskning, handlingsfrihet, lokal överlägsenhet, initiativ och enkelhet.

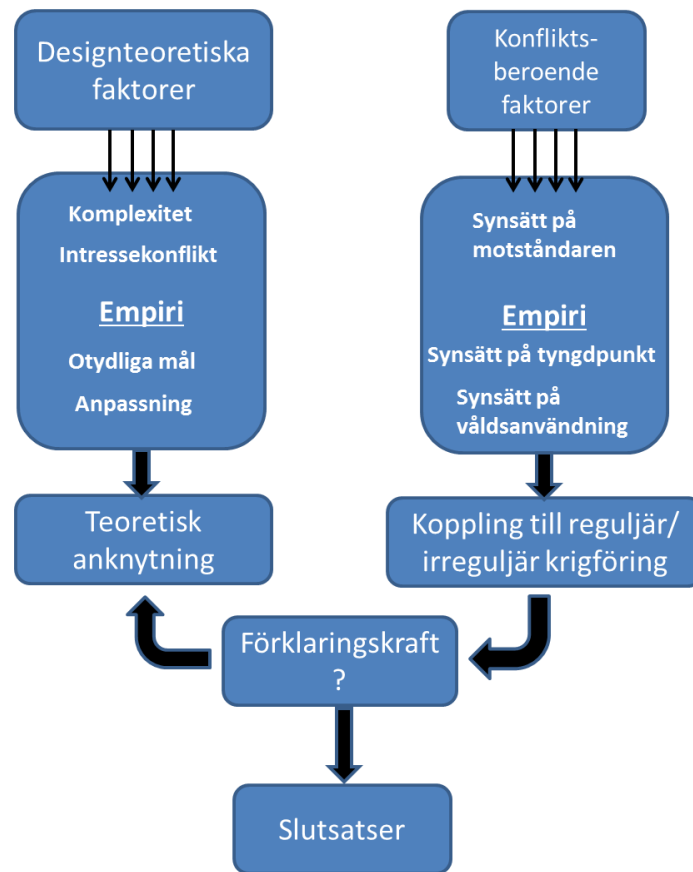
Sammantaget visar karaktärsdragen att det är tre faktorer som skiljer irreguljär krigföring från reguljär: motståndarens uppträdande, vilken tyngdpunkt som kan analyseras fram hos motståndaren samt graden av våldsanvändning och vad den syftar till.

	Motståndaren	Tyngdpunkt	Våldsanvändning
Irreguljär konflikt	Svårdefinierad. Undviker direkt konfrontation. Utgör en del av det komplexa problemet.	Flera. Svårt att definiera en tyngdpunkt. Andra tyngdpunkter än rent militära.	Återhållsamhet. Syftar till att uppnå något annat än militär seger.
Reguljär konflikt	Uppträder i förband. Kombattantstatus. Lätt att identifiera, men döljer sina avsikter in i det sista.	En tydlig tyngdpunkt med militärt, operativt fokus.	Systemchock. Operationer över hela ytan och på djupet. Syftar till att slå motståndarens militära styrkor.

Figur 3: Faktorer som påverkar karaktären av konflikter.

3.3 Analysmodell

Den teoretiska analysmodellen ska ge svaret på i vilken grad de teoretiska faktorerna stödjer utformningen av operationsdesignen. Med stöd av de fyra designteoretiska faktorerna analyseras planeringsmodellernas texter. Genom textanalysen eftersöks om, i vilken omfattning och i vilket sammanhang faktorerna förekommer. Ju tydligare en faktor kan utläsas i texterna, desto starkare koppling kan ses mot teorin. Resultatet av den teoretiska analysen jämförs därefter. Som förklaringskraft till likheter och skillnader mellan planeringsmetoderna analyseras texterna på nytt, men med stöd av de konfliktsberoende faktorerna. En stark koppling till den systematiska designteorin bör även ge en tydlig koppling till irreguljär krigföring.

Figur 4: Uppsatsens analysmodell.

3.4 Operationalisering

För att göra analysen mätbar behövs någonting att mäta mot, det vill säga någon form av gradering för hur mycket de teoretiska modellerna ligger bakom metodbeskrivningen av operationsdesignens utformning. De indikatorer som eftersöks i planeringsmetoderna ger endast en vägledning om faktorerna över huvudtaget kan spåras. Det är den sammantagna spårbarheten som ger undersökningens resultat. Analysverktyget består av en tregradig skala:

1. Analysmodellen har hög grad av anknnytning till metodbeskrivningen.
2. Analysmodellen har någon anknnytning till metodbeskrivningen.
3. Analysmodellen har ingen anknnytning till metodbeskrivningen.

Graderingen använder följande definition av skalstegen:

Anknytning:	Hög grad	Någon grad	Ingen
Definition	Flera (fler än tre) faktorer kan utläsas direkt eller indirekt i metodbeskrivningen som stöd för utformning av operationsdesignen. Eller En faktor kan utläsas ha en avgörande betydelse för utformningen.	En till två faktorer kan direkt eller indirekt utläsas i metodbeskrivningen, men saknar avgörande betydelse.	Ingen av analysmodellens faktorer går att utläsa i metodbeskrivningen.

Figur 5: Definition av analysverktygets gradering.

4. Analys av planeringsmetodernas anknytning till systematisk designteori

4.1 Komplexitet

Komplexitetet utgörs av svårigheten att förstå problemet i en konflikt. Att förstå motståndarens drivkrafter och kultur, att förstå konfliktens bakgrund och orsaker. Komplexiteten utgörs i huvudsak av svårigheten att förstå operationsmiljön och har direkt påverkan på operationsdesignens utformning.

4.1.1 Komplexitet enligt SPL

Moderna konflikter karaktäriseras enligt SPL av komplexa ömsesidiga beroendeförhållanden genom att de kan befinna sig var som helst i konfliktspekrumet.⁶⁵ Det gör operationsmiljön komplex och analysen måste ske, inte bara utifrån de militära aspekterna,

⁶⁵ Försvarsmakten, 2015:34.

utan även utifrån politiska, ekonomiska, sociala infrastrukturella och informationsrelaterade aspekter. Operationsmiljöns komplexitet påverkar alltså hur de militärstrategiska målen ska uppnås. Genom att analysera antalet viktiga aktörer och dess relationer kan operationsmiljön enligt SPL mätas.⁶⁶ Den komplexa operationsmiljön varierar beroende på vilken typ av konflikt som råder, men är tydligast vid irreguljära konflikter där antalet aktörer är fler och som direkt kan påverka förloppet.⁶⁷ Sättet att beskriva operationsmiljön enligt SPL visar tydligt att antalet aktörer, deras lojalitet, underliggande relationer och osäkerheten i operationsmiljön gör den irreguljära konflikten komplex och påverkar planeringen av operationen. Den reguljära konflikten beskrivs som entydig och enkel där motståndarens tyngdpunkt relativt enkelt kan analyseras. Skillnaderna i operationsmiljön beroende på konfliktstyp gör att SPL visar på behovet av flera analysmetoder. I en reguljär konflikt, som kan beskrivas som mindre komplex, analyseras operationsmiljön genom en tyngdpunktanalys. Tyngdpunktanalysens kärna är konfliktens aktörer och syftar till att kunna dra slutsatser utifrån de viktigaste aktörernas kritiska sårbarheter.⁶⁸ Den irreguljära konflikten präglas av olika aktörers inbördes relationer, som tillsammans med övriga operationsmiljön gör konflikten till ett komplext problem. Tyngdpunktanalysen ger därför inte den eftersökta förståelsen utan en analys av hela konfliktdynamiken krävs för att rama in det operativa problemet.⁶⁹

Operationsdesignen tar sin utgångspunkt i den beskrivna operationsmiljön. SPL beskriver designen som en hierarki från det önskade slutläget ner till konkreta uppgifter. De avgörande förhållanden som finns däremellan beskrivs som omständligheter, som när de uppnås avsevärt bidrar till att nå målsättningarna. Ett exempel på ett sådant avgörande förhållande är ett delmål, som inte kan preciseras i tid och rum utan snarare beskriver en brytpunkt i en komplex operationsmiljö.⁷⁰ Kopplingen mellan det avgörande förhållandet och den komplexa operationsmiljön utgör en del i den totala linjära logiken som operationsdesignen vill visa. Det innebär att komplexiteten i operationsmiljön försvårar framtagandet av precisa avgörande förhållanden, vilket i sin tur påverkar möjlig-

⁶⁶ Försvarmakten, 2015:35.

⁶⁷ Ibid:36.

⁶⁸ Ibid:39.

⁶⁹ Ibid:41.

⁷⁰ Ibid:50.

heten att uppnå de operativa målen eftersom det avgörande förhållandet bryts ner i effekter, insatser och uppgifter.⁷¹

4.1.2 Komplexitet enligt COPD

Redan i introduktionskapitlet framgår NATO:s syn på dagens konflikter. Säkerheten i omvärlden är och kommer att bli mer och mer komplex, vilket ställer krav på nära samarbete mellan internationella organisationer i deras krishantering.⁷² Det komplexa säkerhetsläget innebär i sin förlängning komplexa och flerdimensionella operationer.⁷³

Komplexiteten ligger i operationsmiljön med dess kopplingar, inbördes beroenden, styrkor och svagheter. Orsaken till den komplexa operationsmiljön är att nutidens kriser har sin grund i en kombination av politiska, militära, sociala, kulturella och ekonomiska orsaker. Det innebär att för att kunna lösa en komplex kris räcker det inte med militära maktmedel utan det krävs en kombination av militär, politisk, ekonomisk och civil påverkan.⁷⁴

På grund av att internationella kriser till sin natur är komplexa går det inte generalisera en design för hur kriser ska lösas.⁷⁵ Det enda generella i lösningen är att det, som ovan nämns, krävs en kombination av påverkansmedel där det militära i internationella konflikter endast utgör en mindre del.

Komplexiteten i en given situation består i antalet, sammansättningen och strukturen i de olika inblandade systemen. De olika systemens interaktion mellan varandra ökar komplexiteten ytterligare. Genom en systemanalys undersöks och ges förståelse för systemens aktörer och dess beteenden, kapaciteter och interaktioner med andra.⁷⁶ Denna förståelse ligger till grund för utformningen av operationsdesignen, tillsammans med analysen av givet uppdrag och målsättningar.

COPD:s metod för att komma till förståelse för problemet börjar med kunskapsinhämtning om potentiella motståndare och de system som är inblandade. Bedömandet börjar

⁷¹ Försvarsmakten, 2015:51.

⁷² NATO, 2013:1-1.

⁷³ Ibid:1-4.

⁷⁴ Ibid:1-7 – 1-9.

⁷⁵ Ibid:1-12.

⁷⁶ Ibid:2-8.

med att problemet ramas in.⁷⁷ Detta sker för att ge planeringsgruppen en gemensam uppfattning om operationsmiljön och utgör grunden för operationsdesignen.

I metodbeskrivningen för de steg som beskriver hur operationsdesignen tas fram omnämns inte komplexiteten. Detta visar att komplexiteten, som beskrivs ovan, utgörs av operationsmiljön och som analyseras innan operationsdesignen tar sin form. Den komplexa operationsmiljön har däremot sådan påverkan på operationens genomförande, att den direkt påverkar även utformningen av operationsdesignen.

4.1.3 Komplexitet enligt GOP

GOP inleder i sin bakgrund med att förklara de nya riskerna med konflikter efter det kalla kriget. Hot om storskaliga konventionella angrepp mot alliansen ansågs som små, men nya komplexa hot identifierades och bestod av förtryck, etniska konflikter, ekonomiska kriser, sönderfallande stater, internationell terrorism och olaglig spridning av massförstörelsevapen.⁷⁸

Den komplexa operationsmiljön bestod enligt GOP av svårdefinierade motståndare inom ramen för krishanteringsoperationer.⁷⁹ Komplexiteten hanterades genom att utarbeta tyngdpunktsanalyser för alla inblandade i konflikten. I metodbeskrivningen för bedömmandet av rådande situation omnämns inte komplexitet över huvudtaget. Planeringssteget är helt inriktat på bedömningen av motståndarens militära förmåga och avsikter.⁸⁰ Den utgår inte från dagens PMESII-analys utan tar endast hänsyn till konfliktens bakgrund samt geografiska, hydrografiska, medicinska och meteorologiska förhållandena.

I övrigt omnämns inte komplexitet som en omständighet att ta hänsyn till vid planering och utformning av operationsdesignen.

4.1.4 Sammanfattning

SPL och COPD stödjer sig hög grad på faktorn komplexitet. Båda metodbeskrivningar visar tydligt hur en komplex operationsmiljö påverkar framtagandet av operationsdesig-

⁷⁷ NATO, 2013:4-39.

⁷⁸ NATO, 2005:1-1.

⁷⁹ Ibid:3-9.

⁸⁰ Ibid:4-11 – 4-13.

nen genom behovet av att systematisera konfliktens inblandade parter och därigenom kunna utforma en lämplig väg mot lösningen på problemet.

GOP stödjer sig i någon mån på komplexitet. Den komplexa miljön finns med i början av metodbeskrivningen som ett sätt att beskriva skillnaderna i de nya typerna av konflikter jämfört med de mellanstatliga kriserna i spåren av det kalla kriget. Däremot framgår inte i GOP hur den komplexa miljön tas om hand och hur det påverkar operationsdesignen. Metodbeskrivningen är starkt präglad av det rent militära utavandet av våld för att besegra en motståndare genom att direkt eller indirekt gå mot dess tyngdpunkt. En förklaring till den svagare kopplingen är att systemteorin ännu inte vid tiden då GOP gällde som planeringsmetod hade fått fullt genomslag.

4.2 Otydliga mål

Med otydliga mål avses oförmågan att genom det komplexa problemet se vad som är lösningen på problemet. Genom förståelse för det komplexa problemet kan lösningar på konflikten ses. Otydliga mål avser därför inte i huvudsak de operativa målsättningar som ges från den militärstrategiska nivån eller som enligt SPL utarbetas av planeringsgruppen. Dessa ska snarare ses som förlängningen och resultatet av den erhållna förståelsen. Då komplexiteten innebär att konfliktens karaktär kan ändras efterhand påverkar det också lösningen på problemet. Därför är medvetenheten om att de otydliga målen efterhand också måste utvärderas och förändras viktig. Otydliga mål har en nära koppling till det komplexa problemet och utgör det som i operationsdesignen senare beskrivs som målsättningar och avgörande förhållanden.⁸¹

4.2.1 Otydliga mål enligt SPL

SPL redogör för i sin beskrivning av operationsmiljön att syftet med den är att avgöra hur de olika aktörernas beteenden, förmågor och interaktioner kan påverkas på ett sätt som gör att målsättningarna och slutläget kan uppnås.⁸² Denna beskrivning är ett bra exempel på vad som utgör de otydliga målen. Det är inte operativa målsättningarna eftersom de ännu inte har utformats. Det är heller inte de militärstrategiska målsättningarna eftersom de utgörs av delvis andra värden än på den operativa nivån. De otydliga

⁸¹ Försvarsmakten, 2015:50.

⁸² Ibid:34.

målen kan därmed beskrivas som det första steget mot formulering av operativa målsättningar eller avgörande förhållanden och bygger på förståelsen av det komplexa problemet.

Ett sätt att förstå det otydliga målet är genom tyngdpunktsanalys. Denna analys syftar till att genom en reduktionistisk metod förenkla förståelsen hos motståndarens drivkraft till något konkret, som går att angripas och som om angreppet lyckas får motståndaren att kulminera.⁸³ SPL är tydlig på att det inte alltid är möjligt att analysera fram en tyngdpunkt utan flera tyngdpunkter kan bli resultatet. Detta tillsammans med medvetenheten om att tyngdpunkten kan växla under operationens genomförande utgör därför ett annat exempel på otydliga mål.

Beroende på vilken typ av konflikt som ska hanteras beskriver SPL två designmetoder utifrån konfliktspektrumet.⁸⁴ En av faktorerna som påverkar val av metod är osäkerheten i operationsmiljön. Om problemet är komplext innebär det att osäkerheten i operationsmiljön inte är kontrollerbar. En okontrollerbar operationsmiljö är ett annat sätt att uttrycka otydliga mål och som påverkar valet av designmetod. I detta fall innebär det att designen utformas iterativt och inte på samma logiska, fasta sätt som om operationsmiljön hade varit kontrollerbar, det vill säga mindre komplex.⁸⁵

4.2.2 Otydliga mål enligt COPD

Likt SPL är COPD redan i inledningen tydlig på vikten av förståelsen för problemet i operationsmiljön och att denna förståelse är en pågående process genom hela operationen.⁸⁶ Genom att problemet förändras med tiden gör det lösningen på problemet diffus och föränderlig. Kopplingen till det komplexa problemet i internationella kriser är också tydlig. Här menas att alltid kommer att saknas universella överenskommelser om slutläget på en internationell konflikt.⁸⁷ Då COPD i övrigt är mycket tydlig på vem som formulerar vilka mål på olika nivåer gör medvetenheten om att det saknas gemensamma övergripande mål att lösningen på problemet är otydligt.

⁸³ Försvarsmakten, 2015:30.

⁸⁴ Ibid:38.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ NATO, 2013:1-7.

⁸⁷ Ibid:1-12.

I planeringens första steg, då den strategiska nivån överväganden studeras, ingår som ett moment att förstå innebörden av NATO:s engagemang i konflikten.⁸⁸ Genom att analysera NATO:s slutläge, strategiska målsättningar och effekter i kontexten av de viktigaste aktörerna och verkande system, ges en grundläggande förståelse för problemets natur och vilken lösning som kan finnas på det. Även om det inte direkt påverkar operationsdesignen ger denna grundläggande förståelse ett viktigt ingångsvärde på hur de operativa målen hänger samman med de strategiska. Detta är ett sätt att göra de otydliga målen till hanterbara.

Den operativa planeringens steg 3a inleds med att uppdraget från högre chef analyseras. Planeringssteget syftar till att utifrån förståelsen för problemet också se en möjlig lösning på det samma. Detta sker bland annat genom en faktoranalys, där de viktigaste faktorerna utgör förhållanden som bör uppnås och som bidrar till konfliktens lösning.⁸⁹ Slutprodukten i fas 3a är operationsdesignen och där faktoranalysen bidrar till att synliggöra och förtydliga de otydliga målen. Med faktoranalysen som grund analyseras vilka förhållanden som måste uppnås och vilka aktörer och system som måste påverkas.⁹⁰ Med utgångspunkt i strategiska förhållanden, givna uppdrag och operativa målsättningar tydliggörs vilka aktörer och system som måste påverkas. Dessa förhållanden bidrar till att de uppsatta målen nås och därmed också till att lösningen på problemet synliggörs tydligare.

4.2.3 Otydliga mål enligt GOP

Otydliga mål är som nämnts tidigare nära sammankopplade med komplexa problem. Den tidigare analysen av GOP:s anknytning till komplexa problem visade endast på en svag koppling. Detta sammanhang tydliggörs av att det inte går att återfinna vare sig någon direkt, eller indirekt koppling till otydliga mål. GOP beskriver planeringsprocessen som målorienterad.⁹¹ Hela planeringsprocessen är präglad av synsättet på måluppfyllnad i förhållande till givna målsättningar från högre chef. Planeringsprocessen utgår från ett tydligt formulerat slutläge och operationsdesignen utformas genom att gå stegvis bakåt för att få fram de nödvändiga förhållandena längs vägen för att slutmålet ska

⁸⁸ NATO, 2013:4-22.

⁸⁹ Ibid:4-32.

⁹⁰ Ibid:4-50.

⁹¹ NATO, 2005:3-2.

uppfyllas ända bak till operationens påbörjande.⁹² Till skillnad från dagens planeringsmetoder innebar detta att de avgörande förhållandena i högre utsträckning formulerades som delmål i förhållande till geografin eller motståndaren.⁹³

GOP:s synsätt på förhållandet till det önskade slutläget gör att det inte finns utrymme för tolkningar av det otydliga målet i problemet. Det klargörs genom att slutläget anses som viktigare än hur genomförandet går till och att det är förståelsen för slutläget som är det viktiga, inte förståelsen för problemet.⁹⁴ Detta visar att synsättet på komplexa problem och därmed synsättet på otydliga mål inte fanns vid tiden då GOP användes som planeringsmetod.

Avsaknaden av synsättet på otydliga problem visas också i beskrivningen av planeringsprocesserna för att utforma operationsdesignen. Genom ett annat synsätt på beskrivningen av operationsmiljön och tyngdpunktanalysen får inte problemet samma utrymme. Problemet finns redan formulerat i högre chefs målsättningar, vilka utgör syftet med operationen.⁹⁵

4.2.4 Sammanfattning

SPL och COPD anknyter i hög grad till otydliga mål. GOP har däremot ingen anknytning alls. Förklaringen till detta ligger i synsättet på det komplexa problemet. Som analysen av faktorn komplexitet visade omnämns den komplexa situationen endast i inledningen av GOP. Då otydliga mål har en nära koppling till komplexa problem är det naturligt att heller inte denna faktor finns med. GOP visar snarare på ett tungt fokus på tydliga mål och förståelsen för dessa som grund för operationsdesignen, inte som SPL och COPD, att fokusera på förståelsen för problemet och att beskriva det i operationsdesignen.

4.3 Intressekonflikt

Intressekonflikten utgörs av det mellanrum som finns mellan den oönskade situationen (det komplexa problemet) och den önskade lösningen på problemet (det otydliga målet). Den utgör själva kärnan till problemet och kan variera beroende på konfliktens art och kontext. Genom att formulera intressekonflikten kan en bild av vägen fram mot må-

⁹² NATO, 2005:3-3.

⁹³ Ibid:3-10.

⁹⁴ Ibid:3-6.

⁹⁵ Ibid:4-12 – 4-13.

let ses. Vilka steg och åtgärder som måste vidtas för att komma framåt. För att göra faktorn mätbar i empirin används här ett annat ord som komplement och indikator: drivkraft. SPL definierar drivkrafter som mönster, trender och variabler i operationsmiljön och som representerar ett heltäckande fenomen som påverkar konflikten.⁹⁶ Exempel på drivkrafter kan vara naturresurser, energitillgångar och val. Intressekonflikten utgörs därmed av de olika maktintressena och utgångarna av till exempel ett lands demokratiska val. Förutom att utgöra grunden för operationsdesignens målsättningar utgör även intressekonflikten grunden för designens operationslinjer och avgörande förhållanden.

4.3.1 Intressekonflikt enligt SPL

Enligt SPL formuleras det operativa problemet på två sätt beroende på vilken typ av konflikt som råder. I det övre konfliktspektrumet sker det lämpligast genom tyngdpunktanalys då motståndaren är det centrala i konflikten och relativt enkel att definiera.⁹⁷ I det undre konfliktspektrumet är problemet inte lika motståndarfokuserat utan måste ta hänsyn till fler faktorer. Detta sker genom en analys av konfliktens dynamik (ACD).⁹⁸ Båda analysmetoder syftar till att formulera de drivkrafter och syften som motståndaren och andra aktörer agerar utifrån.

Drivkrafter och syften kan under en konflikt ändras. Inte bara genom våra insatser, men också inför en insats är detta en viktig medvetenhet som påverkar operationsdesignen. SPL tar hänsyn till detta i sin ACD-analys där ett moment innebär att generera framtida möjliga scenarier.⁹⁹ Samma typ av analys genomförs även inom det högre konfliktspektrumet genom att analysera motståndarens troligaste och farligaste handlingsmöjligheter.¹⁰⁰ Däremot är det mindre troligt att en motståndare i en reguljär, mellanstatlig konflikt skulle ändra sitt syfte.

Vidare trycker SPL på vikten av att analysera fram konfliktens drivkrafter då dessa utgör grunden för utformningen av operationsdesignen.¹⁰¹ Vägen till förståelse för militära problem och rådande intressekonflikt sker genom kritiskt och kreativt tänkande.¹⁰² Det

⁹⁶ Försvarsmakten, 2015:41.

⁹⁷ Ibid:39.

⁹⁸ Ibid:41.

⁹⁹ Ibid:45.

¹⁰⁰ Ibid:162.

¹⁰¹ Ibid:49.

¹⁰² Ibid:18.

kritiska tänkandet är enligt SPL nyckeln till att förstå situationer, identifiera problem, hitta orsaker och dra relevanta slutsatser.

4.3.2 Intressekonflikt enligt COPD

Intressekonflikten utgör grunden för inte bara operationsdesignen utan för hela planeringen. COPD inleder sin övergripande beskrivning av operationsplanering med att NATO:s motståndare, inklusive politisk ledning, befolkning och militär, besitter en egen vilja grundad i kultur, perspektiv och vitala intressen. Operationsplanering syftar till att kunna presentera NATO:s vilja, då denna står i konflikt med motståndarens, med alla till buds stående medel.¹⁰³

Det oacceptabla tillståndet och strävan mot det acceptabla innebär att det ligger en intressekonflikt bakom varje operationsplanering. Den centrala idén med planering är enligt COPD att skapa förändring från det oacceptabla till det acceptabla tillståndet. Genom åstadkommande av effekter nödvändiga för att uppnå planerade målsättningar bidrar de militära operationerna till den allomfattande insatsens slutläge.¹⁰⁴

Intressekonflikten på operativ nivå analyseras fram genom att skapa förståelse för den strategiska nivåns planering och den egna PMESII-analysen. De strategiska målsättningarna och uppdrag till den operativa nivån ger det egna intresset. PMESII-analysen ger svar på de bakomliggande faktorerna till konflikten och därmed grunden för motståndarens och övriga aktörers intressen.¹⁰⁵ Den fullständiga förståelsen för intressekonflikten ges efter tyngdpunktsanalysen.¹⁰⁶ Det är först då motståndarens drivkrafter analyseras fram och ger svar på hur dessa bör påverkas för att de operativa målen ska uppfyllas.

Operationens intressekonflikt visualiseras genom operationsdesignen. Genom dess målsättningar, avgörande förhållanden och operationslinjer ges en bild av hur den oacceptabla situationen ska förändras till det acceptabla slutläget.¹⁰⁷ Operationsdesignen utgör därför det viktigaste verktyget för att förstå konfliktens problem och rätt förutsättningar ska finnas för att utarbeta de egna handlingsalternativen.

¹⁰³ NATO, 2013:1-3.

¹⁰⁴ Ibid:1-5.

¹⁰⁵ Ibid:1-8.

¹⁰⁶ Ibid:4-45.

¹⁰⁷ Ibid:1-13.

4.3.3 Intressekonflikt enligt GOP

Intressekonflikten mellan den rådande, önskade situationen och det önskade slutläget beskrivs tydligt i GOP. Motståndaren, omfattandes dess politiska ledning, befolkning och militär, beskrivs ha sin egen vilja påverkad av kultur, perspektiv och vitala intressen och som vars mål står i motsättning mot NATO:s.¹⁰⁸ Denna skrivning är identisk med COPD och synsättet på intressekonflikten har därmed följt med in i den nya planeringsmetoden.

Intressekonflikten kan tolkas ur GOP:s beskrivning av operationsdomäner.¹⁰⁹ Domänerna utgörs av den fysiska, moraliska och nätverksbaserade domänen. I målsättningarna med den fysiska och moraliska domänen framgår strävan att förneka motståndaren att uppnå sin avsikt genom att fysiskt och psykiskt påverka dennes vilja till fortsatt kamp.

Däremot är GOP inte lika tydlig i sin koppling mellan intressekonflikten och operationsdesignen. Som framgår ovan är operationsdesignen enligt COPD det viktigaste verktyget för att förstå intressekonflikten. GOP har ett annat fokus på operationsdesignen genom sin tydliga strävan mot det logiska sambandet mellan givet uppdrag och militärstrategiskt slutläge.¹¹⁰ Denna strävan finns även i COPD, men skillnaden ligger i olika synsätt på operationsdesignen däremellan. Då GOP inte har samma fokus på det komplexa problemet utan på ett mer militärt förhållande mellan egna styrkor och motståndaren finns inte samma typ av intressekonflikt. Intressekonflikten är mer fokuserad på den militära kampen för att påtvinga motståndaren vår vilja. Operationsdesignen blir därmed ett sätt att beskriva målsättningar än att beskriva problemet.

Denna skillnad framgår även i synsättet på tyngdpunktanalysen, som är strikt inriktad på motståndarens kritiska sårbarheter och hur dessa ska påverkas.¹¹¹ GOP saknar, liksom COPD, en åtskillnad i hur tyngdpunktanalysen görs beroende på vilken typ av konflikt som ska lösas. Eftersom tyngdpunktanalysen enligt GOP utgör ett av de viktigaste stegen i utformningen av operationsdesignen präglas den heller inte av den mer komplexa intressekonflikt som SPL genom sin ACD-analys beskriver som alternativ. Även om GOP gör klart vikten av att i tyngdpunktanalysen förstå att motståndaren kommer att

¹⁰⁸ NATO, 2005:3-3.

¹⁰⁹ Ibid:3-4.

¹¹⁰ Ibid:3-6.

¹¹¹ Ibid:3-8.

agera utifrån sin egen vilja, perspektiv och intresse sker ändå analysen på samma sätt med samma innehåll oavsett konfliktstyp.¹¹²

Inte heller i själva metodbeskrivningen av bedömandet framgår samma komplexa intressekonflikt. Då GOP utgår från en enklare form av situationsanalys ges inte samma förståelse för operationsmiljön som i senare metoder.¹¹³ Detta tillsammans med sitt tydliga fokus på av högre chef givna målsättningar och uppdrag gör att intressekonflikten inte framstår lika tydligt.

4.3.4 Sammanfattning

Intressekonflikten utgör grunden för inte bara operationsdesignen utan för hela planeringen. Det kan tyckas självklart att utan intressekonflikt finns heller ingen orsak till konflikt. De olika parternas vilja, perspektiv och intresse framgår tydligt i alla tre planeringsmodeller. Däremot skiljer sig GOP från COPD och SPL vad gäller synsättet på vad en intressekonflikt är. Medan dagens planeringsmodeller har arbetat in ett synsätt på det komplexa problemet innebär det också ett annat krav på förståelsen på själva intressekonflikten och varför den har uppstått. GOP har den mer traditionella synen på ett militärt motsatsförhållande mellan viljor och intressekonflikten blir därför en mer självklar underliggande faktor som inte påverkar operationsdesignens utformning på samma sätt. Den svenska planeringsmetoden gör en tydlig skillnad mellan olika konfliktstyper och som påverkar operationsdesignens utformning. Graden av komplexitet i problemet påverkar förståelsen för intressekonflikten och därmed också hur den tas hänsyn till i planeringen.

4.4 Anpassning

Anpassning innebär krav på operationsdesignens anpassningsbarhet. Då komplexa problem förstås bättre med tiden kan designen behöva anpassas mot den nya förståelsen. Med ny förståelse för problemet ges ny insikt i det otydliga målet och intressekonflikten klarnar.

¹¹² NATO, 2005:3-9.

¹¹³ Ibid:4-12.

4.4.1 Anpassning enligt SPL

Anpassningsbarhet är enligt SPL ett av två sätt att tänka kreativt.¹¹⁴ Det innebär att dra lärdomar från tidigare händelser och att tillämpa dessa lärdomar i den nya situationen. Det andra sättet att tänka kreativt är genom nyskapande och innebär att finna nya lösningar på problem. Anpassningsbarheten i detta sammanhang riktar sig främst mot utvecklandet av handlingsalternativ, men har också ett värde i perspektivet av att anpassa operationsdesignen efterhand som problemet förstås bättre.

Kravet på en anpassningsbar operationsdesign omnämns för första gången i SPL vid dess beskrivning av skillnaderna i designen mellan det övre och nedre konfliktspektrumet.¹¹⁵ Kopplingen görs till det komplexa problemet, som karakteriserar det nedre konfliktspektrumet. På grund av det komplexa problemet ställs krav på förmågan att efterhand skaffa mer lärdom och som därmed kan leda till en förändring av det tidigare inramade problemet. Vid en konflikt i det övre spektrumet är osäkerheten mer kontrollerbar och innebär en plan som inte ställer samma krav på anpassningsförmåga. Anpassningsbarheten här ligger i omfallsplanering utifrån den fasta planen, men utgår från samma problem. I praktiken innebär det att operationsdesignens planeringselement, det vill säga målsättningar, avgörande förhållanden, effekter, insatser och uppdrag, inte är lika hårt sammanhållna som vid planering i det övre konfliktspektrumet.¹¹⁶ Efterhand som förståelsen för problemet ökar kan formuleringar ändras och element flyttas för att lösningen ska bli den rätta.

En orsak till att behöva omformulera inramningen av problemet är motståndarens reaktioner på våra insatser. Då våra insatser kan förändra drivkrafterna i en konflikt innebär det att intressekonflikten kan ta en annan form och som påverkar hur lösningen på problemet ser ut. Denna anpassningsförmåga skapas genom att analysera möjliga framtida scenarier i ACD-analysen.¹¹⁷ Denna analys är inte bara ett sätt att kunna anpassa operationsdesignen utan är också ett stöd i framtagandet av handlingsalternativen i det fortsatta bedömandet.

¹¹⁴ Försvarsmakten, 2015:19.

¹¹⁵ Ibid:38.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid:45.

Kravet på anpassning finns även vid nationell planering. Under de förhållande som råder i Sverige innebär det att en angripare bestämmer var och när angreppet ska ske, vilket ställer krav på vår anpassningsförmåga.¹¹⁸ Denna anpassningsförmåga innebär inte enligt SPL att anpassa operationsdesignen och förståelsen för problemet. För att möta nya situationer är då viktigt att med stöd av beslutspunkter i operationsdesignen ge vägledning för var och när alternativa omfallsplaner eller deloperationer ska aktiveras.

4.4.2 Anpassning enligt COPD

Planering enligt NATO:s modell sker enligt ett antal generella principer gemensamma för alla nivåer och konfliktstyper.¹¹⁹ En av dessa principer är att en plan måste vara flexibel och anpassningsbar.¹²⁰ Eftersom operationsmiljön i dagens moderna konflikter är komplex och ständigt förändras på grund av motståndarens egen vilja och oförutsägbarhet kan en plan aldrig se in i framtiden. Därför måste en plan alltid värderas och kunna förändras efterhand som operationen pågår. Kopplingen till det komplexa problemet i moderna konflikter är i det här fallet tydlig, men även Clausewitzs tvekamp mellan viljor kan utläsas som en orsak till kravet på anpassningsbarhet. Vad anpassningsbarheten består av eller hur den hanteras förklaras inte ytterligare i de inledande kapitlen.

Ett av syftena med operationsdesignen är enligt COPD att kunna anpassa och justera operationsplanen för att hantera förutsedda och oförutsedda händelser.¹²¹ Metoden för anpassningsbarhet är enligt COPD två varianter av det vi i Sverige benämner omfallsplanering. Den första, "Branches", beskrivs som alternativa vägar för att inom ett skede i planen säkerställa initiativ och måluppfyllnad beroende på positiv eller negativ händelseutveckling.¹²² Den andra varianten, "Sequels", beskrivs som planering av efterföljande operationer med utgångspunkt i den troliga utgången av de pågående. Syftet med en sådan planering kan vara att bibehålla initiativet eller att säkerställa det operativa tempot. Skillnaden mellan de två planerna är att den första bygger på alternativa händelseutvecklingar inom ett skede, medan den andra kan ses som en detaljplanering av kommande skeden, men som inte frångår designens operationslinjer. Enligt COPD ska en

¹¹⁸ Försvarsmakten, 2015:56.

¹¹⁹ NATO, 2013:1-6.

¹²⁰ Ibid:1-7.

¹²¹ Ibid:4-52.

¹²² Ibid:4-57.

”Branches”-planering svara på frågan ”Vad gör vi *om?*” och en ”Sequels”-planering besvara frågan ”Vad gör vi *sedan?*”¹²³

I övrigt framgår inte i metodbeskrivningen för utformningen av operationsdesignen vad som gör den anpassningsbar. Det är först i kapitlet om operationsvärdering som anpassningsbarheten återkommer. Operationsvärderingen syftar till att mäta planens framgång och förse chefen med beslutsunderlag om eventuella förändringar. Däremot framgår inte vad i operationsdesignen som kan bli föremål för förändringar annat än genom ovan nämnda omfallsplaneringar och kompletterande order.¹²⁴ Det framgår inte om det är designens målsättningar, operationslinjer, avgörande förhållanden, effekter eller insatser som är föremålen för förändringar. Det är snarare så att operationsvärderingen söker bekräftelse på designen.¹²⁵

4.4.3 Anpassning enligt GOP

Flexibilitet och anpassning förekommer inte som ord i GOP. Istället framträder ord som initiativ, tempo och handlingsfrihet. För att hantera positiva eller negativa händelseutvecklingar beskriver även GOP de två olika omfallsplaneringar som används i COPD, men inte i syfte att göra planen anpassningsbar mot en förändrad operationsmiljö. Här beskrivs i stället det positiva omfallet som en möjlighet att exploatera situationen och snabbare uppnå målsättningen, alltså kopplat till tempo.¹²⁶ Den negativa händelseutvecklingen kopplas till riskhantering.

Det som i COPD och SPL benämns operationsvärdering uttrycks i GOP som översyn av planen.¹²⁷ Här framgår behovet av en ständig översyn beroende på förändringar i situationen, men inte heller här omnämns kravet på operationsdesignens anpassningsförmåga.

4.4.4 Sammanfattning

Anpassning är en faktor som är starkt förknippad med förståelsen för det komplexa problemet i operationsmiljön. Genom att det komplexa problemet förstås bättre efterhand tydliggörs också de otydliga målen och intressekonflikten, vilket ställer krav på att operationsdesignen måste kunna anpassas efter detta. Därmed utgör faktorn anpassning det synliga resultatet av de övriga faktorerna.

¹²³ NATO, 2013:4-56 – 4-57.

¹²⁴ Ibid:5-3.

¹²⁵ Ibid:5-8.

¹²⁶ NATO, 2005:3-15.

¹²⁷ Ibid:4-41.

SPL och COPD framhäver kravet på operationsdesignens anpassningsbarhet baserat på det komplexa problemet. Däremot är det bara SPL som uttrycker anpassningsbarheten i termer av lösare kopplingar mellan planeringselementen, det vill säga målsättningar, operationslinjer, avgörande förhållanden, effekter och insatser. COPD och GOP verktyg för att anpassa planen är genom omfallsplanering, inte att omforma operationsdesignen i sig. En förklaring till detta kan vara att NATO:s ”Joministiska” syn på operationsdesignens logiska samband mellan planeringselementen gör att det inte kan brytas utan att göra om hela planeringen.

GOP saknar den teoretiska anknytning som denna uppsats bygger på. Däremot framgår även i GOP ett behov av att kunna justera operationsdesignen om situationen förändras. Detta krav anpassning är dock inte kopplat till ökad förståelse för ett komplext problem utan för att den förändrade situationen ställer hinder i vägen för att nå uppsatta mål.

4.5 Resultatjämförelse

En sammanställning av textanalysen av de tre planeringsmodellernas teoretiska anknytning ger följande resultat:

	Komplexitet	Otydliga mål	Intressekonflikt	Anpassning
SPL	Hög grad av anknytning	Hög grad av anknytning	Hög grad av anknytning	Hög grad av anknytning
COPD	Hög grad av anknytning	Hög grad av anknytning	Hög grad av anknytning	Hög grad av anknytning, men saknar innebörd annat än genom omfallsplanering
GOP	Någon anknytning	Ingen anknytning	Hög grad av anknytning, men tas inte hänsyn till på samma sätt i den praktiska planeringen.	Någon anknytning, men inte kopplat till det komplexa problemet utan till förmågan till måluppfyllnad.

Figur 6: Sammanställning av planeringsmodellernas teoretiska anknytning.

Sammanställningen visar att både SPL och COPD har en stark förankring i den systematiska design teorin medan GOP endast i någon mån eller helt saknar den kopplingen. Detta baseras främst på att både COPD och SPL framhäver det komplexa problemet i en

komplex operationsmiljö, vilket ställer krav på operationsdesignens anpassningsbarhet efterhand som problemet förstås bättre. Denna grundsyn är precis den som förklaras enligt systematisk designteori. Som svar på den första forskningsfrågan går det därmed att utläsa en hög grad av teoretisk anknytning till COPD och SPL, men däremot ingen till GOP.

4.6 Slutsatser

COPD och SPL har samma höga grad av teoretisk anknytning, vilket förklaras av att SPL under sin utveckling har hämtat inspiration ur COPD. Detta tydliggörs främst genom den grundläggande synen på det komplexa problemet som utgångspunkt i planeringen. Även om GOP också hänvisar till komplexa problem har detta inte på samma sätt omhändertagits i planeringsstegen jämfört med de senare planeringsmodellernas systemteoretiska metoder att analysera operationsmiljön.

För operationsdesignens del innebär det att för att få en helhetsbild måste det komplexa problemet i operationsmiljön, det vill säga förklaringen till vem som är huvudmotståndaren och dess kopplingar till operationsområdet, vara tydlig. Det är här den oönskade situationen framträder och ger den logiska förklaringen till det acceptabla tillståndet som bör råda då operationens målsättningar uppnåtts. Enligt synsättet i GOP är det oacceptabla tillståndet inte det primära problemet att förstå. Här framträder det mer traditionella förhållandet mellan två tyngdpunkter där motståndarens ska angripas och den egna ska skyddas. Därmed ger operationsdesignen en tydlig helhetsbild mellan dessa tyngdpunkter och de avgörande punkterna längs operationslinjerna utgör logiska och fysiska delmål på vägen mot det önskade slutläget.

5. Analys av konfliktstypernas påverkan på planeringsmetoderna

För att ge en förklaring till varför COPD och SPL har en starkare teoretisk anknytning än GOP undersöks i detta kapitel hur konflikter förklaras och beskrivs i de tre planeringsmetoderna. Analysen sker utifrån de tre konfliktsberoende faktorerna som redovisas i kapitel 3: motståndaren, tyngdpunkten och våldsanvändningens grad och syfte. Då de konfliktsberoende faktorerna inte enbart har med operationsdesignen att göra utan ger en bild av om planeringsmodellerna fokuserar på någon av konfliktstyperna, analyseras SPL, COPD och GOP i ett helhetsperspektiv.

5.1 Motståndaren

5.1.1 Motståndaren enligt SPL

SPL utgår i sin beskrivning av motståndaren från den svenska militärstrategiska doktrinen och dess konfliktspektrum.¹²⁸ Motståndaren beskrivs ofta i termer av aktörer, vilket talar för en svårdefinierad motståndare. Däremot beskrivs motståndaren i ett helhetsperspektiv med utgångspunkt i konfliktspektrumet, vilket ger en heltäckande bild av hur motståndaren kan se ut i olika konfliktstyper. SPL är här tydlig med att förhållandena i operationsmiljön påverkar hur planeringen genomförs och där motståndaren i en reguljär konflikt är tydligare än i den irreguljära.

5.1.2 Motståndaren enligt COPD

COPD beskriver i sitt inledningskapitel motståndaren i breda termer och refererar snarare till konventionella, okonventionella och assymmetriska hot.¹²⁹ Motståndet inkluderar därför såväl ett lands politiska ledning som befolkning och inte enbart av dess militära styrka. Den allomfattande insatsen utgör därmed, som dess namn antyder, COPD:s ingångsvärde och ska kunna användas i alla typer av konflikter på strategisk och operativ nivå.¹³⁰

Ett tydligt fokus ligger på förståelsen för den komplexa operationsmiljön där motståndaren utgör en del, vilket tyder på att COPD i första hand är framtagen för att hantera irreguljära kriser.¹³¹ Kopplingen till det komplexa problemet ses i det ordval som COPD använder för att beskriva hur lägesuppfattning skapas i ett område. Här är det inte motståndaren som refereras till utan vilken huvudaktör som kan identifieras ur ett nätverk av relationer mellan olika aktörer.¹³² Samma synsätt återkommer både i den strategiska och operativa analysen, vilket visar att ett viktigt steg i bedömandet är att identifiera vem som är motståndaren.¹³³

¹²⁸ Försvarsmakten, 2015:36.

¹²⁹ NATO, 2013:1-3.

¹³⁰ Ibid:1-4.

¹³¹ Ibid:1-7.

¹³² Ibid:2-6.

¹³³ Ibid:3-24, 4-19.

5.1.3 Motståndaren enligt GOP

GOP beskriver i sitt kapitel om operationsdesignens principer motståndaren som olika typer av hot mot NATO inom ramen för Artikel 5.¹³⁴ Med det menas att motståndaren kan se olika ut beroende på om konflikten är av konventionell, okonventionell eller asymmetrisk art. GOP som planeringsverktyg ska hantera alla dessa typer av hot.

Motståndaren beskrivs kunna bestå av fler fraktioner i en komplex krissituation, vilket påverkar bland annat tyngdpunktanalysen.¹³⁵ Däremot finns äldre uttryck som beskriver motståndaren i mer reguljära termer. Ordet fiende är ett uttryck som i dag mer eller mindre har utgått ur vokabulären, men GOP refererar i sin beskrivning av yttre och inre linjer till detta.¹³⁶ Detta uttryck, som är förknippat med det mellanstatliga kriget, visar att GOP fortfarande är influerat av det reguljära kriget framför den irreguljära konflikten. Benämningen återkommer senare inom ramen för bedömningen av informationsbehov.¹³⁷

5.1.4 Sammanfattning

SPL:s användning av konfliktspektrumet ger en heltäckande bild av motståndaren, som inte framhäver någon av konfliktstyperna utan snarare konsekvent söker skillnader i planeringsmetoden beroende på vem eller vilka motståndaren är. COPD är starkt influerad av den irreguljära krigföringen. Genom sin tydliga återkoppling till det komplexa problemet antyds svårigheten att identifiera motståndaren, vilket synliggörs av att i stället för att beskriva motståndaren i stället använder termen aktör. GOP ger i sin grundläggande beskrivning av planering en bild av att ta hänsyn till både reguljär och irreguljär krigföring. När däremot detaljerna i de olika bedömandestegen förklaras ges en annan bild. Här finns mycket av det tidigare dominerande scenariot av reguljär krigföring kvar där fienden som benämningen av motståndaren vid flera tillfällen fortfarande används. Detta ger att den reguljära krigföringen domineras i GOP, den irreguljära i COPD och där SPL gör en ansats att ta hänsyn till båda typer.

¹³⁴ NATO, 2005:3-3.

¹³⁵ Ibid:3-9.

¹³⁶ Ibid:3-12.

¹³⁷ Ibid:4-19.

5.2 Tyngdpunkt

5.2.1 Tyngdpunkt enligt SPL

SPL gör en tydlig skillnad mellan olika typer av aktörsanalys beroende på vilken konfliktstyp som råder. Den reguljära krigföringen innebär att aktörerna är centrala och att dessa är förhållandevis få och enkla att identifiera. Här menar SPL att tyngdpunktanalysen är den bäst lämpade metoden.¹³⁸ Vid en konflikt i det undre konfliktspektrumet, det vill säga en irreguljär konflikt, är aktörernas tyngdpunkt svåra att analysera fram utan att ta hänsyn till hela operationsmiljön. Olika fenomen som påverkar konflikten bildar tillsammans med en eller flera aktörer den drivkraft som håller konflikten vid liv. Därmed kan tyngdpunkten hos motståndaren vara helt andra saker än vad som fås fram ur en tyngdpunktanalys. SPL använder vid den här konfliktstypen ett verktyg som benämns Analys av konfliktens dynamik (ACD).¹³⁹ Verktuget ställer helt andra frågor än tyngdpunktanalysen och ger en bild av konfliktens drivkrafter, som till skillnad från tyngdpunktanalysen, ger andra drivkrafter än det reguljära krigets rent militära förmågor och kapaciteter.¹⁴⁰ Därmed tar SPL hänsyn till båda typer av konflikter och har verktyg för att kunna göra rätt typ av aktörsanalys.

5.2.2 Tyngdpunkt enligt COPD

COPD saknar den alternativa tyngdpunktanalysen som finns i SPL. COPD använder den så kallade "Centre of Gravity Analysis Matrix" oavsett konfliktstyp både på strategisk och också på operativ nivå.¹⁴¹ I beskrivningen för hur denna tyngdpunktanalys genomförs uttrycks motståndare också i termer av aktörer och system. Det viktiga med tyngdpunktanalysen är enligt COPD att identifiera vad hos motståndaren som kan utnyttjas för exploatering och vad som måste skyddas hos egna och neutrala aktörer.¹⁴² Här ses den mer traditionella synen på tyngdpunkt och påvisar därmed ett försök att merutnyttja tyngdpunktanalysen oavsett vilken typ av konflikt som planeringen avhandlar. Tydligt är dock att det komplexa problemet är centralt även i tyngdpunktanalysen då det till exempel är andra kapaciteter, resurser och sårbarheter än militära som eftersöks.¹⁴³

¹³⁸ Försvarsmakten, 2015:39.

¹³⁹ Ibid:41.

¹⁴⁰ Ibid:40.

¹⁴¹ NATO, 2013:3-27, 4-46.

¹⁴² Ibid:4-46.

¹⁴³ Ibid.

5.2.3 Tyngdpunkt enligt GOP

Tyngdpunkt definieras enligt GOP som karaktäristika, kapaciteter eller områden som en nation, allians, militärt förband eller annan gruppering hämtar sin handlingsfrihet, fysiska styrka eller vilja till kamp.¹⁴⁴ Definitionen är starkt influerad av Clausewitz, men tycks även vara anpassad till andra typer av konflikter än det klassiska slaget mellan två nationers militära styrkor. Även om den grundläggande beskrivningen av tyngdpunktsanalysen har en tydlig förankring i den reguljära krigföringen genom uttryck som kraftsamling av offensiva styrkor, luft- och sjömacht, finns ett stycke om irreguljär krigföring.¹⁴⁵ Här är GOP tydlig med att vid en krissituation som involverar fler fraktioner är det viktigt att analysera tyngdpunkten hos alla dessa inklusive statliga och ickestatliga organisationer som opererar i området. Den komplexa situationen kan enligt GOP innebära att det vid analysen inte går att få fram någon specifik, fysisk kraftkälla utan tyngdpunkten kan utgöras av något abstrakt som till exempel befolkningens acceptans för etniskt våld.

Detta synsätt återkommer dock inte i den fortsatta beskrivningen och den praktiska användningen av tyngdpunktsanalysen. Då operationsdesignen utformas beskriver GOP framtagandet av såväl avgörande punkter som operationslinjer i förhållande till endast en tyngdpunkt.¹⁴⁶ Även om det i tidigare beskrivning framgått att det vid irreguljära konflikter kan finnas fler motståndare med olika tyngdpunkter framgår inte hur dessa tas omhand vid utformningen av operationsdesignen. Här beskrivs endast en motståndare, vilket ger intrycket av att den reguljära krigföringen är den dominanta konfliktstypen.

5.2.4 Sammanfattning

Alla tre planeringsmetoder visar på en skillnad i synsättet på tyngdpunkt beroende på konfliktstyp. Skillnader i metoderna återfinns främst i hur dessa olikheter omhändertas i tyngdpunktanalysen. GOP är fortfarande tydligt influerad av den tidigare, dominerande reguljära krigföringen, men visar på konflikternas utveckling genom att ha lagt till ett stycke som beskriver att tyngdpunkten kan se annorlunda ut vid irreguljära konflikter. Detta återfinns dock inte senare i beskrivningen hur analysen går till utan beskriver en-

¹⁴⁴ NATO, 2005:3-8.

¹⁴⁵ Ibid:3-9.

¹⁴⁶ Ibid:3-10, 3-11.

bart motståndarens tyngdpunkt i singularis och i termer av militära kapaciteter och förmågor. COPD har utvecklat analysmetoden genom att beskriva den i en matris som mynnar ut i slutsatser om vad som bör påverkas hos motståndaren, men bygger på samma grundkoncept som GOP. Däremot är analysfrågorna i COPD tydligt influerade av den irreguljära konflikten genom återkommande hänvisningar till det komplexa problemet. SPL har tagit ytterligare ett steg i utvecklingen genom att separera metoderna för tyngdpunktsanalysen beroende på vilken typ av konflikt som föreligger.

5.3 Vålds användning

5.3.1 Vålds användning enligt SPL

Genom att konsekvent beskriva operationsdesignens utformning både utifrån det övre (reguljär krigföring) och det nedre (irreguljär krigföring) konfliktspektrumet tar SPL hänsyn till båda sätt att se på vålds användning och vilka konsekvenser det får. Exemplifieringen av till exempel insatser, effekter och avgörande förhållanden vid irreguljära konflikter visar att det är en annan typ av vålds användning som sker än vid reguljära konflikter.¹⁴⁷ SPL visar också att konfliktstyperna får konsekvenser i operationsdesignens utformning och ger exempel på alternativa designer.

5.3.2 Vålds användning enligt COPD

Militärens roll i en allomfattande insats beskrivs i COPD som ett instrument för hot eller utövande av dödligt eller icke-dödligt våld. Syftet med det militära våldet är att övertala, hindra, isolera eller slå en motståndare. Vidare menar COPD att det militära våldet inkluderar avbrytande eller förstöring av motståndarens kritiska militära och icke-militära kapaciteter.¹⁴⁸ Det militära maktmedlet är NATO:s viktigaste instrument, men utgör en del av det totala maktutövandet tillsammans med politiska, ekonomiska och civila åtgärder för att skapa en varaktig lösning på en kris.

Den tydliga kopplingen till irreguljära konflikter återkommer då operationsdesignen exemplifieras. Här bidrar det militära maktmedlet med assistans, samarbete, övning, skärpt beredskap, övervakning, underrättelseinhämtning, utgångsgruppering, skydd,

¹⁴⁷ Försvarsmakten, 2015:51-52, 57-59.

¹⁴⁸ NATO, 2013:1-9.

förhindra, tvinga och slå. Endast de tre sista exemplen på uppgifter kan härledas till en reguljär konflikt.¹⁴⁹

Ett annat synsätt på våldsanvändning framkommer även i framtagandet av avgörande förhållanden. Istället för att uttrycka sig i militära termer som till exempel att slå en motståndare bedöms vilka aktörssystem som bör påverkas med militära medel och även vilka resurser som behövs för att bidra till icke-militära effekter.¹⁵⁰

5.3.3 Våldsanvändning enligt GOP

Inom ramen för operationskonsten delar GOP upp medel för maktutövande i tre domäner: den fysiska, moraliska och nätverksbaserade domänen.¹⁵¹ Den fysiska domänen består av militära förband, civilbefolkning, väpnade fraktioner, logistiska resurser, infrastruktur, geografi, oceanografi och meteorologi. Operationer i den fysiska domänen består av dödligt och icke-dödligt våld och fokuserar på fysisk förstöring, avbrytande eller förnekande av motståndarens kritiska förmågor. Operationerna sker genom eld och manövrering över hela ytan och på djupet av hela operationsområdet och syftar till att slå motståndarens styrkor. Trots beskrivningen av motståndaren enligt den nya tidens hot och konflikter ses våldsanvändningen enligt GOP som den samma som vid reguljär krigföring. Det icke-dödliga våldet som beskrivs kan tolkas som ett annat sätt att använda militär maktutövning, men är fortfarande förknippat med den fysiska förstöringen och är därför mer förknippat med militära åtgärder för att förhindra motståndarens operationer. Militärens roll är därmed enligt GOP den samma oavsett konfliktstyp och är starkt förknippad med reguljär krigföring.

Samma synsätt finns i beskrivningen av förhållandet mellan tid, terräng och styrkor.¹⁵² Här används begrepp som att ta och behålla initiativ, militära framgångar, att besätta, säkra och kontrollera terräng samt det relativa styrkeförhållandet. Det militära, motståndarfokuserade våldsutövandet som beskrivs är helt enligt den klassiska manöverkrigföringen. Detta återfinns även i exemplifieringen av operativa målsättningar.¹⁵³

¹⁴⁹ NATO, 2013:1-14.

¹⁵⁰ Ibid:4-51.

¹⁵¹ NATO, 2005:3-4.

¹⁵² Ibid:3-5.

¹⁵³ Ibid:3-8.

En annan beskrivning som påvisar det reguljära krigets dominans i GOP är då bedömande ska ske om operationerna kan genomföras simultant och på djupet av hela operationsområdet.¹⁵⁴ Här menas att ambitionen alltid ska vara att eftersträva synergieffekter genom samtidiga operationer över ytan och på djupet för att krossa motståndarens förmåga till motreaktioner. Även om samtidiga operationer även är fördelaktiga mot irreguljära motståndare hade en beskrivning som denna haft ett annat ordval om strävan hade varit att bruka så lite våld som möjligt och helst med andra medel än militära. På samma sätt beskrivs manövern som ett medel för att anfälla en motståndare från oväntade riktningar för att få denne i fysisk och moralisk obalans. Hade beskrivningen haft fokus på irreguljär krishantering hade snarare manövern syftat till att påvisa den egna närvaron för att få motståndaren att avstå från våld.

5.3.4 Sammanfattning

GOP är tydligt influerad av reguljär krigföring i sitt sätt att beskriva våldsanvändning. Detta genom att förklara den militära operationen som syftandes till att slå en motståndare genom manövrering och eld, som krossar motståndarens förmåga till fortsatt strid. Manöverteoretiska termer som initiativ, tempo, kraftsamling och överraskning är återkommande. COPD är lika tydligt influerad av den irreguljära krigföringen. Genom att exemplifiera militära uppgifter som övervakning, utbildning, assistans och skydd samt att uttrycka sig i termer av att påverka motståndaren istället för att slå tydliggörs att det inte är det mellanstatliga kriget som är dominant i dagens konflikter. SPL gör även här en ansats till ambitionsökning genom att utgående från konfliktspektrumet påvisa att det är skillnader i våldsanvändning beroende på konfliktstyp och att det får konsekvenser i hur planeringen genomförs.

¹⁵⁴ NATO, 2005:3-14.

5.4 Resultatjämförelse

En jämförelse mellan de tre konfliktsberoende faktorerna och deras anknytning till planeringsmetoderna ger följande tabell:

	Motståndaren	Tyngdpunkt	Våldsanvändning
SPL	Reguljär och Irreguljär anknytning	Reguljär och Irreguljär anknytning	Reguljär och Irreguljär anknytning
COPD	Irreguljär anknytning	Irreguljär anknytning	Irreguljär anknytning
GOP	Reguljär anknytning	Reguljär anknytning	Reguljär anknytning

Figur 7: Sammanställning av de konfliktsberoende faktorernas påverkan.

Då resultatet jämförs framgår tydligt att de tre planeringsmetoderna är influerade av olika konfliktstyper. GOP, som är den äldsta metoden, har fortfarande ett tydligt fokus på det reguljära kriget även om en ansats mot den irreguljära konflikten kan ses. COPD är tydligt inriktad mot irreguljär krigföring medan SPL genomgående försöker ta hänsyn till båda konfliktstyper med utgångspunkt i den militärstrategiska doktrinen konflikt-spektrum. Som svar på den andra forsknings frågan kan därmed inte likheterna mellan COPD:s och SPL:s teoriansknytning förklaras av vilken typ av konflikt de är anpassade för. Det går heller inte att förklara skillnaden i teoriansknytning mellan SPL och GOP. Däremot kan skillnaden mellan COPD och GOP förklaras av att de är anpassade för olika konfliktstyper.

5.5 Slutsatser

GOP har en tydlig förankring i reguljär krigföring främst genom sitt synsätt på hur de egna förbanden används. Manövertänkandet framträder tydligt då operationerna syftar till att slå en fiende genom att angripa dess kritiska sårbarheter samtidigt som de egna skyddas. Manöverteoretiska termer som initiativ, tempo, indirekt och direkt metod återkommer regelbundet i texten. Fokus vid utformning av operationsdesignen ligger inte vid det komplexa problemet utan det logiska sambandet mellan motståndarens kritiska sårbarhet, önskat slutläge, operativa målsättningar och avgörande punkter. De av-

görande punkterna beskrivs som fysiska delmål utifrån målsättningarna och utarbetas bakåt från målsättningen till planens startläge. Detta synsätt är möjligt då motståndaren i en reguljär konflikt består av en konventionell militär styrka jämförbar med den egna och energi behöver inte läggas på att förstå en komplex operationsmiljö.

COPD har en tydlig koppling till irreguljär krigföring genom sin utgångspunkt i en komplex operationsmiljö med otydliga motståndare, som gör att lösningen på problemet oftast består av en kombination av militära operationer och andra åtgärder. Då den komplexa operationsmiljön kan innebära att tyngdpunkten hos motståndaren är något helt annat än militär förmåga påverkar det operationsdesignens utformning, inte minst i synsättet på våldsanvändning. De avgörande förhållandena kan vara abstrakta och inte lika tydligt markerade som fysiska delmål som GOP anger. Det innebär att ett avgörande förhållande kan sakna naturlig koppling till operationslinjerna och vara placerade mitt emellan, vilket gör det svårare att utforma en operationsdesign som ger den eftersökta helhetsbilden.

SPL har genom sin teoretiska utgångspunkt i det komplexa problemet samma grundsyn som COPD. Däremot framträder en markant skillnad då de konfliktsberoende faktorerna studeras. Resultatet visar att SPL har kopplingar både till reguljär och irreguljär krigföring. Den gemensamma utgångspunkten med COPD visar sig i att det är samma typ av komplexa problem och operationsmiljö med dess påverkan på planeringen som beskrivs. Skillnaden framträder i och med att SPL i de olika planeringsstegen påvisar vilken påverkan den reguljära konflikten får och tydliggör att en del av de beskrivna planeringsverktygen måste anpassas efter rådande konfliktstyp. Ett exempel på det är att tyngdpunktanalysen från början är anpassad till reguljär krigföring och har därför i samarbete med Storbritannien tagit fram ett analysverktyg som är bättre anpassat för den irreguljära konflikten.¹⁵⁵

En förklaring till skillnaderna ligger i den tid då planeringsmetoderna togs fram. GOP, som kom ut i sin reviderade form 2005 var fortfarande influerad av de närstående operationerna som genomförts i bland annat Kuwait och Irak. De storskaliga operationerna kan ses som manöverkrigets klimax, men stötte på problem då operationen övergick i

¹⁵⁵ Intervju med Anders Josefsson 2015-12-30.

ockupation och efterföljande konflikter av helt andra arter. Det var i den eran som COPD utvecklades med fokus på upprorsbekämpning i Irak och Afghanistan och är den i dag gällande planeringsmetoden i NATO. Den svenska planeringsmetoden är fortfarande under utveckling och är i sin nuvarande form influerad av COPD, men i andan av att Sverige nu börjar fokusera på nationellt försvar mot en eventuell och troligen statlig angripare måste den anpassas även mot detta. Alla tre planeringsmetoder gör anspråk på att kunna hantera alla typer av konflikter, men värdeorden i hur planeringsstegen går till säger något annat.

6. Slutsatser och avslutande diskussion

6.1 Återkoppling till problemformuleringen

Uppsatsens undersökning har visat att de i dag gällande planeringsmetoderna inom NATO och Sverige har en stark koppling till systematisk designteori. Operationsdesignen är därför anpassad för att omhänderta en komplex och föränderlig operationsmiljö med påföljande flexibla operationer mot en eller flera motståndare med drivkrafter som kan vara svåra att angripa med militära maktmedel. NATO:s äldre planeringsmetod, GOP, har inte denna teoretiska koppling. Uppsatsen har vidare visat att den teoretiska likheten mellan SPL och COPD samt den teoretiska skillnaden mellan SPL och GOP inte går att förklara utifrån karaktären hos reguljär respektive irreguljär krigföring. Den enda förklaringskraft som kan påvisas utifrån de konfliktsberoende faktorerna är skillnaden mellan COPD och GOP.

Slutsatsen av detta är att reguljära operationer inte har någon anknytning till systematisk designteori. SPL lutar sig mot samma teoretiska grund som COPD. COPD är anpassad för irreguljära operationer, men SPL gör anspråk på att även kunna användas vid reguljära operationer. Vid planering av nationellt försvar mot en förhållandevis tydlig och konventionell militär motståndare finns inget komplext problem att utgå från och motståndarens tyngdpunkt utgörs av någon av dess militära förmågor, vilket också konstateras i den svenska planeringsmetoden. Kravet på flexibilitet inför komplexa problem har medfört att de olika planeringselementen, det vill säga insatser, effekter, avgörande förhållanden och operationslinjer är lösare sammansatta för att kunna anpassa operationerna efterhand som det komplexa problemet förstås bättre. Denna lösa sam-

manhållning fördunklar tydligheten i operationsdesignen jämfört med den som föreskrivs enligt GOP. Om dessutom det enklare problemet försöker appliceras på en komplicerad metod riskerar tydligheten att fördunklas ytterligare.

SPL påpekar ett annat problem med operationsdesignen vid nationell planering. Då det tidigare konstaterade sambandet mellan avgörande förhållanden och målsättningar medför krav på att äga initiativet försvåras ytterligare utformningen av en operationsdesign som ger den önskade helhetsbilden.¹⁵⁶ Om inte initiativet innehas måste designen anpassas till motståndarens aktioner och därmed omöjliggörs en operationsdesign med operationslinjer som bygger på det kausala sambandet mellan avgörande förhållanden och operativa målsättningar. Eftersom motståndaren bestämmer skeendet ändras operationsmiljön efterhand på ett sätt som vi inte kan kontrollera och anpassningsbarheten enligt teorin om systematisk design handlar inte längre om att anpassa operationsdesignen utan om hela sättet att utforma den så att den passar den defensiva operationen. Problemet med att inte äga initiativet är att det försämrar möjligheterna att angripa motståndarens tyngdpunkt, vilket innebär att fokus tvingas ligga på att skydda den egna. Då motståndaren äger initiativet och vi saknar resurser att samtidigt skydda vår egen tyngdpunkt som att angripa motståndarens, kan inte operationsdesignen utformas som det föreskrivs i planeringsmodellerna. Eftersom hela konceptet med operationsdesign bygger på att angripa motståndarens tyngdpunkt ger den inte den önskade helhetsbilden vid defensiva operationer, vilket nationell försvarsplanering handlar om oavsett doktrinens ambitioner.

Uppsatsen har visat att teorin om systematisk design inte är applicerbar på reguljär krigföring utifrån tre karaktärgivande faktorer: motståndarens komplexitet, tyngdpunkt vid reguljära konflikter samt hur det militära våldet används. Detta påverkar hur operationsdesignen bör se ut för att ge den helhetsbild som eftersträvas för att ge chefen och planeringslaget den samsyn som krävs inför framtagandet av handlingsalternativ. Eftersom problemet inte är komplext och innehållet i planeringselementen blir helt anorlunda vid nationell planering medför detta att en sådan planering sker mot fel grundantaganden. Om en planeringsmetod används, som inte är anpassad för de förhållanden som råder vid reguljär krigföring, ger inte operationsdesignen med dagens tillämp-

¹⁵⁶ Försvarsmakten, 2015:56.

ning den helhetsförståelse som eftersträvas. Den tenderar snarare att kompliceras mot ett problem som inte är komplext. Då utvecklingsarbete pågår på Försvarshögskolan om bland annat operationsdesignens utformning är det med anledning av detta på sin plats att värdera om det överhuvudtaget är möjligt att utgå från COPD om den svenska planeringsmetoden ska anpassas mot det nationella försvaret. Operationsdesign som verktyg ger en bra bild av förhållandet mellan problem och lösning, men måste i sin utformning anpassas till rådande förhållanden och bakomliggande teoretiska faktorer.

6.2 Förslag på vidare forskning

För att ge perspektiv på systematisk designteori och dess användbarhet vore en undersökning som söker annan förklaringskraft än konfliktstypernas karaktär intressant. Denna uppsats har vidrört problemet med operationsdesignen vid defensiv inriktning och en undersökning om förhållandet mellan offensiv och defensiv inriktning är därför intressant.

Ett annat steg på vägen är att undersöka förhållandet till hybridkrigets karaktär. Då denna typ av krigföring mer eller mindre har blivit ett naturligt sätt att starta en konflikt, eller till och med avgöra den, har den ett lika intressant värde att undersöka som den reguljära och irreguljära konflikten.

Då denna uppsats ifrågasätter reguljär krigföring och dess koppling till systematisk designteori är därför vidare forskning om en lämpligare teori att bygga upp en svensk planeringsmodell för nationellt försvar intressant. En sådan undersökning skulle ge ett helt nytt perspektiv på operativ planering och i sin förlängning kunna leda till en ny och för svenska förhållanden anpassad planeringsmodell. Som Nalle Puh sade: "När man tänker för mycket kan man ibland skapa problem som inte fanns där från början".

Som tidigare nämnts är en jämförelse mellan äldre varianter av svenska planeringsmetoder och SPL intressant. En sådan undersökning måste dock ske med andra utgångspunkter än som i denna uppsats operationsdesign och krigföringstyper. Däremot skulle den ge en bild av hur vi har förändrat vår syn på det oacceptabla utgångsläget och vägen mot en acceptabel lösning på problemet.

7. Litteratur- och referensförteckning

- Banach, Stefan et al. *Art of Design*, v2. School of advanced military studies, 2010. www.au.af.mil/au/awc/awcgate/sam/art_of_design_v2.pdf (Hämtad 151027).
- Baudin, Arne. Cedergren, Anders. Pappila, Ove. Ulfving, Lars. *Krigets traditioner*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2011.
- Clausewitz, Carl von. *Om kriget*. Stockholm: Bonnier Fakta, 2006.
- De Czege, Huba Wass. "Traditional and irregular war" i *Army* 56:3, 2009.
- De Czege, Huba Wass. "Systemic operational design: Learning and adapting in complex missions" i *Military Review* 89:1, 2009.
- Duyvesteyn, Isabelle (2003). "The Concept of Conventional War and Armed Conflict in Collapsed States" i Ångström, Jan och Duyvesteyn, Isabelle (red.). *The Nature of Modern War: Clausewitz and his Critics Revisited*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2003.
- Försvarsmakten. *Militärstrategisk doktrin med doktrinära grunder (MSD 12)*. Stockholm: Försvarsmakten, 2011.
- Försvarsmakten. *Operativ doktrin*. Stockholm: Försvarsmakten, 2014.
- Försvarsmakten. *Handbok Svensk planerings- och ledningsmetod (SPL 3.0)*. Stockholm: Försvarsmakten, 2015.
- House Jonathan, M. *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century*. Lawrence, Kansas: University Press, 2001.
- Jordan David et al. *Understanding modern warfare*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Münkler, Herfried. *De nya krigen*. Hamburg: Rowohlt Verlag GmbH 2002.
- NATO. *Guidelines for Operational Planning (GOP). Final Revision 1*. Bryssel: NATO, 2005.
- NATO. *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive (COPD). Interim v2.0*. Bryssel: NATO, 2013.
- Ryan, Alex J. "Applications of Complex Systems to Operational Design" i *Proceedings of the Eighth International Conference on Complex Systems, Quincy, MA, June, 2011*.
- Ryan, Alex J. "A Framework for Systemic Design" i *FORMakademisk* 7:4, 2014.
- Smith, M.L.R. (2003). "War and Only War: Analyzing the False Categories of Low Intensity Conflict" i Ångström, Jan och Duyvesteyn, Isabelle (red.). *The Nature of Modern War: Clausewitz and his Critics Revisited*. Stockholm: Försvarshögskolan, 2003.

Stoehrel, Veronica. "Komplexitetsteorins betydelse för vår uppfattning av verkligheten" i *Res Cogitans* 7:1, 2010.

Systemic Design Research Network. <http://systemic-design.net/sdrn/> (Hämtad 2016-01-07).

Vego, Milan N. Systems versus classical approach to WARFARE. *Joint Force Quarterly: JFQ* 52, 2009.

Vego, Milan N. A case against SYSTEMIC OPERATIONAL DESIGN. *Joint Force Quarterly: JFQ* 53, 2009.

Vohr, J. Alex. "Design in the context of operational art: Is it a systems theory-based approach?" i *Marine Corps Gazette* 94: 2010.

Zweibelson, Ben. "Seven design theory considerations: An approach to ill-structured problems" i *Military Review* 92:6, 2012.